

Statistiske Meddelelser

angaaende det norske Jordbrug i Aarene 1871—75

ledsaget af

Sammenligninger med tidligere Aar og med fremmede Lande

samt

Oplysninger om Ind- og Udførsel af Jordbrugsprodukter

i Aarene 1871—79.

Særaftryk af Jordbrugsstatistiken for førstnævnte Tidsrum.

—•••••—
KRISTIANIA.

TRYKT I RINGVOLDS BOGTRYKKERI.

1880.

Rettelse.

I den øverste Tabel Side XVII staar i 3die Række under Rubrikken „Ialt Bygværdi“ anført + 0.1 istedet for + 1.

Indledning.

Det statistiske Tabelværk, som man herved fremlægger, angaar i det Væsentlige det norske Jordbrugs Tilstand omkring Aaret 1875 eller i Femaaret 1871—75. Den sidst udkomne Statistik, som behandlede samme Sag, dreiede sig om Aaret 1865 og findes trykt i Beretningen om Rigets økonomiske Tilstand i Aarene 1861—65, 2det Hefte. Sammen med de øvrige Oplysninger, som indhentedes om Næringsveiene i Femaaret 1866—70, erhvervede man ogsaa Opgaver over Jordbrugsforholdene dengang, men disse Opgaver har man desværre ikke tidligere seet sig istand til at underkaste en saadan Bearbejdelse, at de kunde ansees skikkede til Offentliggjørelse. Forsaavidt de have nogen større Værdi, er imidlertid den fornødne Behandling nu foregaaet, saaledes at man dels har kunnet indlemme dem i nærværende Tabelværk, dels i denne Indledning sammenfatte Hovedresultaterne af dem i Forbindelse med de vigtigste Data af tilsvarende Slags, som den foreliggende Statistik frembyder. I én Henseende adskille forøvrigt de samme Opgaver sig fra de tidligere og senere, nemlig deri, at de hverken indeholde Resultatet af Kreaturtællinger eller af Undersøgelser angaaende Distrikternes Udsæd, da saadanne kun afholdtes og anstilledes i 1865 og 1875.

Ingen kan være villigere end Bureauet selv til at indrømme, at vor Jordbrugsstatistik lider af megen Ufuldkommenhed. Men den samme Bemærkning gjælder, om end ikke i samme Grad, de fleste Grene af Statistik angaaende den nationale Produktion, og det af den Grund, at Opgaver og fremfor alt paalidelige Opgaver ere vanskelige at erhverve, eftersom det nødvendige Kjendskab til Forholdene saa ofte ikke er tilstede. Lignende Ufuldkommenhed hefter forøvrigt ved alle andre Landes Jordbrugsstatistik, selv om der i nogle andre Lande, specielt saadanne, hvor Jordbrugskyndigheden maa antages almindeligere udbredt, foreligger fuldstændigere og bedre Oplysninger end hos os. I Henseende til Meddelelsernes Paalidelighed maa der ellers, som nedenfor nærmere skal berøres, skjælnes mellem to Hoveddele af nærværende Statistik, nemlig paa den ene Side den Del, der gjengiver Resultaterne af Kreaturtællingen

ved Udgangen af Aaret 1875 og af de Spørgsmaale, som ved den samtidig afholdte Folketælling stilledes til Vedkommende om deres Udsæd af forskjelligt Slags i Aaret 1875, og paa den anden Side de Partier af Tabelværket, der ere byggede paa Opgaver, som Lensmændene herredsvise have erhvervet over mere almindelige Jordbrugsforholde i Distrikterne (saasom om Kreaturenes Værdi, om gennemsnitlig Foldighed o. a. m.). Her skal kun anføres, at de førstnævnte Oplysninger, hvad Nøiagtighed angaar, staa meget over de sidste, hvilket forøvrigt er en Følge af Sagens Natur.

Sammenligner man Jordbrugsstatistiken for 1875 med den for 1865, vil det vise sig, at Stoffet i ikke ringe Grad er forøget, hvorhos det ikke kan være tvivlsomt, at større Paalidelighed i flere vigtige Punkter er opnaaet. Hvad saaledes Afsnittet angaaende Fædriften angaar, indskrænkede Statistiken af 1865 sig i det Væsentlige til at meddele Resultaterne af Kreaturtællingen ved samme Aars Udgang samt Opgaver over det antagelige Melkeudbytte, hvorimod man i nærværende Arbejde foruden dette finder Oplysninger om eller Beregninger over Kreaturenes Gjennemsnitsværdi pr. Stykke, Kreaturbesætningernes samlede Værdi, Slagtevægt, Melke- og Smørpriser, samt Meierier m. m. I Henseende til Agerbruget var man allerede i 1865 kommen videre, men ogsaa denne Afdeling er nu forsynet med endel nye Opgaver, saasom over Korn- og Potetesavlens Værdi og om Brugen af Landbrugsmaskiner. Derhos har man til Kreaturtællingen og Opgaverne over Udsæd knyttet forskjellige Beregninger, som tidligere savnedes, men som nu findes i Tabellerne 2—4 samt 12 og 13.

Som foran berørt, antager man ogsaa, at flere Opgaver af Betydning have vundet i kvalitativ Henseende. Dette gjælder nemlig Meddelelserne angaaende det almindelige Melkeudbytte pr. Ko, Udsæd pr. Maal Jord og Foldighed, idet man denne Gang ikke som tidligere har ladet Oplysningernes Tilveiebringelse bero paa et almindeligt Skjøn af Lensmændene, men paa en Maade, som senere skal angives nærmere, har ladet den knytte til specielle Opgaver, som

Lensmændene have samlet fra Besiddere af Eiendomme, der i vedkommende Punkter kunne betragtes som et Slags Normalgaard.

Trods de omhandlede Tillæg og Forbedringer staar imidlertid saameget tilbage, at man endnu er meget langt fra det Maal, som Jordbrugsstatistiken bør stille sig, men som forøvrigt under vore Forholde ikke snart kan naaes, nemlig en nogenlunde rigtig Beregning af Jordbrugets hele Udbytte. I denne Forbindelse skal man ogsaa nævne, at man har anvendt meget Arbeide paa ved Hjælp af forskellige Materialier tilnærmelsesvis at udfinde Størrelsen af Norges hele England og Høavl, men at Forsøget som Følge af Opgavernes Usikkerhed er blevet uden Resultat.

Endnu skal man udtale sin Beklagelse over, at nærværende Arbeide, der væsentlig angaar Aaret 1875 eller Femaaret 1871—75, først nu har kunnet færdiggjøres og trykkes. Grunden hertil er ingen anden end den, at de øvrige Grene af Statistiken og adskillige tilfældige Arbeider af Vigtighed, som Bureauet har maattet overtage, har stillet for store Krav til dets Arbeidskraft. Det var for i nogen Grad at bøde herpaa, at man i Aaret 1877 udgav „Foreløbige Resultater af de til Oplysning om Jordbrugsforholdene i Aaret 1875 indsamlede statistiske Opgaver“, hvilke Opgaver forøvrigt senere ere blevne gennemgaaede paany, saaledes at Resultaterne, som de nu findes meddelte i nærværende Statistik, tildels afvige noget fra de dengang leverede.

Siden 1875 have Landbrugsforholdene i flere betydningsfulde Dele forandret sig. Som Følge af det mislige Foderaar i 1876 og den sene Vaar i 1877 reduceredes saaledes Besætningerne, navnlig af Storfæ, i temmelig stor Udstrækning, og det kan ialfald ansees som tvivlsomt, om de i de derpaa følgende bedre Aar have hævet sig til samme Standpunkt som ved 1875 Aars Udgang. Som Følge af de almindelige økonomiske Forholdes Udvikling staa ogsaa Kreaturpriserne nu vistnok meget lavere end i Aaret 1875, ligeledes Melke- og Smørpriser. Saaledes har nærværende Statistik som saamangen anden i vigtige Punkter væsentlig kun en historisk Interesse. Denne Mangel vilde dog, som man let vil indse, selv med en meget hurtigere Behandling af Sagen ikke have været at undgaa.

Paa Grund af de Forholde, som fremdeles herske med Hensyn til Bureauets Arbeidskraft ligeoverfor dets mange Anliggender, har man heller ikke i denne Indledning kunnet behandle Statistikkens Hovedresultater hverken saa indgaaende eller saa udførligt, som ønskeligt kunde være. Man har i det Hele maattet indskrænke sig til kortfattede Oversigter over selve Tabelværkets Indhold, saaat man ikke har kunnet anstille Betragtninger over Kjendsgjerningernes Aarsagsforholde. Man har dog ikke kunnet undlade dels at fremstille Gjenstandene i deres historiske Udvikling, dels at sammenligne dem med de tilsvarende Tilstande i andre Lande, navnlig de to øvrige skandinaviske Riger og Schweiz.

Derimod har man kun i mindre Udstrækning kunnet inklude sig paa at redegjøre for de ofte store Forskjelligheder, som i saamange Henseender raade imellem de forskellige Dele af vort eget Land, hvorfor man med Hensyn dertil maa henvise til Tabelværket selv.

Man har delt Indledningen i to Hovedafsnit, hvoraf det første behandler de Fædriften vedrørende Forholde. Dette Afsnit falder igjen i to Partier, af hvilke det ene omhandler Kreaturstyrken efter de deraf foretagne Tællinger, det andet de øvrige Oplysninger, som angaa denne Hovedgruppe. Lignende Inddeling er ogsaa gjort for det andet Hovedafsnits Vedkommende, der har det egentlige Agerbrug til Gjenstand.

A. De Fædriften vedrørende Forholde.

I. Kreaturstyrken efter Tællingerne.

a) De absolute Forholde : uden Hensyn til Folkemængden.

Efter den samtidig med Folketællingen afholdte Tælling af den ved Udgangen af Aaret 1875 bestaaende Kreaturstok udgjorde denne ifølge Tabelværkets Tabel 1 i det hele Rige og særskilt i Land og By:

	Det hele Rige.	Land.	By.
Heste	151,903	147,474	4,429
Storfæ	1,016,617	1,009,894	6,723
Faar	1,686,306	1,682,934	3,372
Gjeder	322,861	322,224	637
Svin	101,020	97,977	3,043
Rensdyr	96,567	96,546	21

Saakaldte beregnede Kjør 1,729,937 1,712,161 17,776

Da Tællingen, som anført, foregik ved Udgangen af Aaret og et betydeligt Antal Svin nedslagtes til Jul, viser Opgaven for denne Husdyrarts Vedkommende en i Forhold til det sædvanlige reduceret Størrelse. Opgaverne over Rensholdet kunne efter Sagens Natur alene ansees som omtrentlige. Omsætningen af de forskellige Slags Kreature til Kjør eller Storfæ er foregaaet efter det i vor Statistik tidligere anvendte Forhold: 1 Storfæ = $\frac{1}{2}$ Hest, 6 Faar eller Gjeder, 2 Svin og 4 Rensdyr. I andre Lande benyttes ofte andre Beregningsmaader. Forsaa vidt der nedenfor anstilles Sammenligning mellem Norges og andre Landes samlede Kreaturhold, udtrykt i beregnede Kjør, bemærkes imidlertid, at Beregningen, ogsaa hvad dem angaar, er gjort efter samme Forhold som nys angivet.

Til Sammenligning med Kreaturstyrken i det hele Rige efter de tidligere i vort Land afholdte Tællinger, der tog sin Begyndelse ved Udgangen af Aaret 1835, hidsættes følgende Oversigtstabel, hvori Tallene altid knytte sig til nævnte Tidspunkt af Aaret:

	1835.	1845.	1855.	1865.	1875.
Heste	113,163	131,894	154,447	149,167	151,903
Storfæ	644,414	842,568	949,935	953,036	1,016,617
Faar	1,028,945	1,447,274	1,596,199	1,705,394	1,686,306
Gjeder	184,518	290,950	357,102	290,985	322,861
Svin	79,874	88,637	113,320	96,166	101,020
Rensdyr	82,225	90,273	116,891	101,768	96,567

Beregnete Kjør . . . 1,133,477 1,462,946 1,670,262 1,657,626 *) 1,729,937 **)

For vore Nabolande Sverige og Danmark samt for Schweiz har man Opgaver over Kreaturholdet til Tider, der enten falde ganske sammen med Tidspunktet for den sidste Tælling her eller ligge dette temmelig nær. Opgaven for Sverige, der i Modsætning til de øvrige ikke er bygget paa almindelig Tælling, men paa Meddelelser fra Rigets Husholdningsselskaber, og som derfor i Nøiagtighed maa antages at staa tilbage for hine, knytter sig til Udgangen af Aaret 1875, Tællingen i Danmark til 17de Juli 1876, og den i Schweiz til 21de April s. A. Resultatet heraf var, som følger, idet man for Oversigtens Skyld gjentager Forholdet for Norge:

	Norge.	Sverige.	Danmark.	Schweiz.
Heste	151,903	459,297	352,262	100,935
Storfæ	1,016,617	2,185,700	1,348,321	1,035,930
Faar	1,686,306	1,608,687	1,719,249	367,549
Gjeder	322,861	125,908	—	396,055
Svin	101,020	415,416	503,667	334,515
Rensdyr	96,567	123,460	—	—

Beregnete Kjør 1,729,937 3,631,966 2,591,220 1,532,325

Sammenholder man den norske Kreaturstok, saadan som den var ved Udgangen af de forskjellige Tællingsaar, fremkommer imellem disse Tidspunkter for de enkelte Slags Husdyr og for den samlede Kreaturstyrke følgende i Procenter udregnede Væxt, der udtrykkes med +, eller Formindskelse, der udtrykkes med ÷:

	1835—45.	1845—55.	1855—65.	1865—75.
Heste	+ 17	+ 17	÷ 3	+ 2
Storfæ	+ 31	+ 13	+ 0.3	+ 7
Faar	+ 41	+ 10	+ 7	÷ 1
Gjeder	+ 58	+ 23	÷ 19	+ 11
Svin	+ 11	+ 28	÷ 15	+ 5
Rensdyr	+ 10	+ 29	÷ 13	÷ 5

Beregnete Kjør . + 29 + 14 ÷ 1 + 4

En lignende Sammenligning mellem de 3 skandinaviske Riger giver for Aarene 1865 og 1875 (Danmark Juli 1866 og Juli 1876) følgende Procenter for Væxt eller Formindskelse:

*) Heraf i Landdistrikterne 1,638,915 og i Byerne 18,711.
**) Heraf i Landdistrikterne 1,712,161 og i Byerne 17,776.

	Norge (som oven).	Sverige.	Danmark.
Heste	+ 2	+ 8	÷ 0.1
Storfæ	+ 7	+ 14	+ 13
Faar	÷ 1	+ 1	÷ 8
Gjeder	+ 11	÷ 5	—
Svin	+ 5	+ 9	+ 32
Rensdyr	÷ 5	÷ 11	—

Hvad Sverige angaar, bliver forøvrigt Sammenligningen saameget mindre sikker, som Opgaverne for 1865 vare endnu mindre fuldstændige end for 1875.

b) Kreaturstyrken i dens Forhold til Folkemængden.

Denne udgjorde ved Udgangen af 1875 efter Tabelværkets Tabel 2 for hvert 1,000 Indbyggere i Norge:

	Det hele Rige.	Land.	By.
Heste	84	100	14
Storfæ	563	682	19
Faar	933	1,137	10
Gjeder	179	218	2
Svin	56	66	9
Rensdyr	53	65	—

Beregnete Kjør . . . 951 1,156 54

Efter Tællingerne for samtlige Aar fra 1835 af stod Sagen for det hele Rige saaledes:

	1835.	1845.	1855.	1865.	1875.
Heste	95	99	104	88	84
Storfæ	539	634	638	560	563
Faar	858	1,089	1,071	1,002	933
Gjeder	154	219	240	171	179
Svin	67	67	76	57	56
Rensdyr	79	68	78	60	53

Beregnete Kjør . 949 1,101 1,121 972 951

Sammenholdt med Folketallet, stod altsaa den samlede Kreaturstyrke efter en til 1855 opadgaaende, men senere nedadgaaende Bevægelse ved Udgangen af 1875 paa omtrent samme Standpunkt som ved Udgangen af 1835.

For Sverige, Danmark og Schweiz var til de tidligere angivne Tider (1875 og 1876) Forholdet pr. 1,000 Indbyggere, som følger, idet man ogsaa her gjentager Forholdet for Norge:

	Norge.	Sverige.	Danmark.	Schweiz.
Heste	84	105	184	38
Storfæ	563	499	706	388
Faar	933	367	900	138
Gjeder	179	29	—	148
Svin	56	95	264	125
Rensdyr	53	28	—	—
Beregnede Kjør .	951	829	1,357	551

Da ogsaa en Sammenligning med de øvrige Lande har sin Interesse, meddeler man en saadan, end-

skjønt Opgaverne gjælde Aar, der tildels staa hinanden noget fjernt, en Følge af, at de periodiske Tællinger ske til temmelig forskjellige Tider. Man anfører derfor i den følgende Tabel Aarene, hvori Tællingerne ere foretagne. Da denne Tabel faar en noget anden Form end den sidste, gjentager man her Tallene for de skandinaviske Lande og Schweiz. Rensdyr sættes her ud af Betragtning, hvorfor Tallene for Norge og Sverige, hvad beregnede Kjør angaar, blive lidt mindre end ovenfor angivet.

Lande.	Aar, hvori Opgaverne ere indhentede.	Kreaturhold pr. 1000 Indbyggere:					Beregnede Kjør.
		Heste.	Storfæ.	Faar.	Gjeder.	Svin.	
Norge	1875	84	563	933	179	56	938
Sverige	1875	105	499	367	29	95	827
Danmark	1876	184	706	900	—	264	1,357
Schweiz	1876	38	388	138	148	125	551
Finland	1870	138	545	503	17	104	960
Øvrige Del af det europ. Rusland	1870	225	317	647	24	137	948
Tyskland	1873	82	384	609	57	174	746
Østerrig	1871	69	364	246	48	125	614
Ungarn	1873	140	340	972	37	286	931
Holland	1873	68	395	242	39	164	660
Belgien	1866	54	236	112	38	120	429
Storbritannien	1873	78	224	112	—	94	446
Irland	1873	100	776	840	—	195	1,214
Frankrige *)	1873	76	325	694	50	159	681
Spanien *)	1865	42	182	1,384	279	263	675
Portugal *)	1870	20	130	676	233	194	419
Italien *)	1868	18	130	261	63	58	249
Grækenland *)	1867	48	75	818	913	38	478
Forenede Stater i Amerika	1874	227	651	808	—	671	1,575
Gjennemsnitlig for alle de ovennævnte Lande		95	266	582	51	128	828

Betragter man herefter Norges Kreaturhold, sammenstillet med Folkemængden, i Forhold til andre Landes, ser man, at det i Henseende til Hesteholdet staaer noget under det Gjennemsnitlige, i Henseende til Storfæholdet derimod meget over det samme, idet det danner det fjerde Land i Rækken, i Henseende til Faareholdet ligeledes meget høit (det tredie i Rækken), i Henseende til Gjedefholdet ligesaa (det fjerde i Rækken), men i Henseende til Svineholdet meget lavt, nemlig næstnederst, hvormed dog maa sammenholdes, hvad ovenfor er anført om Reduktionen imod Aarets Slutning. Hvad angaar den hele Kreaturstyrke, beregnet til Storfæ, erfares det, at Norge staaer adskilligt over det midlere Beløb, og at kun 5 Lande heri overgaa det.

Det samlede Kreaturhold, udtrykt i beregnede

*) Alle disse Lande havde desuden et større eller mindre Antal Æsler og Mulæsler, nemlig pr. 1000 Individuer: Frankrige 19, Spanien hele 143, Portugal 47, Italien 27 og Grækenland 64.

Kjør pr. 1000 Indbyggere, stillede sig ved Udgangen af 1875 for de forskjellige Dele af vort Land, som følger:

Rigets Bygder	1,156 (for det hele Rige, som oven anført, 951)
Rigets Byer	54
Kristiania Stifts Bygder	886
Hamars „ „	1,295
Kristianssands „ „	1,027
Bergens „ „	1,478
Trondhjems „ „	1,251
Tromsø „ „	1,110

Hvad det samlede Kvæghold angaar, danner altsaa Bergens Stift, regnet efter Stykketallet, Maximum, medens Kristiania Stift danner Minimum.

Ansætter man Kvæget i Værdi, saaledes som man har gjort i Tabel 6, for hvis Indhold man senere skal gjøre

Rede, staar Sagen Landsdelene imellem anderledes, end naar der kun spørges om Stykketal.

Man anførte ovenfor efter Tællingerne fra 1835 af i Procenter den imellem hvert af Tællingsaarene stedfundne Væxt eller Formindskelse af Landets hele Kreaturstand af hvert Slags. Her meddele vi en lignende Opgave efter Kreaturholdet, saaledes som det stillede sig efter Folke- mængden til enhver Tid:

	1835—45.	1845—55.	1855—65.	1865—75.
Heste	+ 4	+ 5	÷ 15	÷ 5
Storfæ	+ 18	+ 1	÷ 12	+ 1
Faar	+ 27	÷ 2	÷ 6	÷ 7
Gjeder	+ 42	+ 10	÷ 29	+ 5
Svin	—	+ 13	÷ 25	÷ 2
Rensdyr	÷ 14	+ 15	÷ 23	÷ 12
<hr/>				
Beregnete Kjør	+ 16	+ 2	÷ 13	÷ 2

Herefter var der i den første Periode eller 1835—45 en almindelig og stor Forøgelse. I den næste Periode indtræder et blandet Forhold, idet der for de vigtigste Slags, nemlig Storfæet og Faarene, dels er liden Væxt, dels Tilbagegang, medens der iøvrigt er mere og mindre betydelig

Forøgelse. Den følgende Periode udmærker sig i Forhold til den første ved en undtagelsesfri og stor Nedgang, hvorimod der i den sidste atter viser sig en Blanding, idet Hesteholdet og Faareholdet er ikke lidet, ja Rensdyrholdet, eftersom Opgaverne foreligge, betydeligt formindsket, medens der for Storfæets Vedkommende er en ganske ringe og for Gjedefholdets en noget større Væxt.

Følgende Tabel viser, hvorledes den procentvise Væxt eller Formindskelse af Kvægholdet i Forhold til Folketallet mellem Aarene 1865 og 1875 stiller sig for Rigets Bygder og Byer i deres Helhed samt for Bygderne stiftsvis, idet man til Sammenligning gjenta- ger de tilsvarende Summer for det hele Rige:

	Rigets Bygder.	Rigets Byer.	Det hele Rige.
Heste	÷ 1	÷ 13	÷ 5
Storfæ	+ 3	÷ 32	+ 1
Faar	÷ 4	÷ 29	÷ 7
Gjeder	+ 7	+ 100	+ 5
Svin	+ 3	÷ 44	÷ 2
Rensdyr	÷ 8	—	÷ 12
<hr/>			
Beregnete Kjør	+ 1	÷ 23	÷ 2

	Kristiania Stifts Bygder.	Hamars Stifts Bygder.	Kristianssands Stifts Bygder.	Bergens Stifts Bygder.	Trondhjems Stifts Bygder.	Tromsø Stifts Bygder.
Heste	—	+ 5	÷ 3	÷ 1	÷ 2	÷ 12
Storfæ	+ 9	+ 10	+ 3	÷ 5	+ 11	÷ 6
Faar	÷ 17	÷ 10	÷ 6	÷ 5	+ 8	÷ 6
Gjeder	÷ 8	+ 18	÷ 16	+ 9	+ 32	+ 1
Svin	÷ 13	+ 9	÷ 11	÷ 12	+ 52	÷ 10
Rensdyr	—	—	—	—	÷ 10	÷ 18
<hr/>						
Beregnete Kjør	+ 4	+ 7	÷ 1	÷ 4	+ 10	÷ 9

Heraf sees, at der i Bygderne overhovedet har været en liden Væxt i det samlede Kreaturhold, medens der i Byerne har fundet en betydelig Nedgang Sted, hvilken Formindskelse dog, da Bykreaturenes hele Antal er saa lidet, ikke formaar at trykke Procenten for Formindskelsen i det hele Land lavere ned end til 2.

Anstiller man for samtlige skandinaviske Riger en lignende Sammenligning mellem Aarene 1865 og 1875 eller for Danmarks Vedkommende 1866 og 1876, bliver Resultatet, som følger, idet man forøvrigt, hvad Sverige angaar, henviser til, hvad man har anført angaaende Opgavernes Paalidelighed:

	Norge (som oven).	Sverige.	Danmark.
Heste	÷ 5	+ 1	÷ 10
Storfæ	+ 1	+ 7	+ 2
Faar	÷ 7	÷ 5	÷ 18
Gjeder	+ 5	÷ 9	—
Svin	÷ 2	+ 3	+ 19
Rensdyr	÷ 12	÷ 18	—

Det sees heraf, at Faaremængden relativt til Folketal- let er aftaget i alle tre Lande og Rensholdet efter de for- øvrigt ikke sikre Opgaver ganske anseeligt saavel i Norge som Sverige. Omvendt er Storfæholdet overalt forøget, dog ikkun ubetydeligt i Norge og Danmark. Hesteholdet er i begge de sidste Lande formindsket og kun lidet tiltaget i Sverige.

Hvad Landets Kvægstyrke angaar, eier man for de 5 sydligste Stifters Landdistrikter meget værdifulde historiske Oplysninger i Dr. Yngvar Nielsens i 3die Bind af „Norsk historisk Tidsskrift“ indtagne, og forøvrigt i Særaftryk ud- komne Afhandling om Kvægholdet i Norge i Aaret 1657. Vi skulle her i tabellarisk Form meddele en Sam- menligning mellem Hovedresultaterne af de Opgaver og Be- regninger, som Hr. Nielsen har bygget paa Fogdernes Regn- skaber over den i nævnte Aar udskrevne Kvægskat og Resultaterne af Tællingen ved Udgangen af 1875, hvilken Sammenligning altsaa for de ovenfor anførte Landsdeles Vedkommende viser de i Løbet af over 200 Aar indtraadte

Forandringer i Kvægstanden. Med Hensyn til de interessante Forklaringer angaaende Tilstanden før og nu, som i nævnte Arbeide gjøres, maa man henvise til dette selv, der

forøvrigt til Sammenligningsled bruger Tællingen i Aaret 1865, da Tællingen af 1875 endnu ikke var afholdt.

Kreaturholdet i Rigets Landdistrikter, Tromsø Stifts undtaget.

	Ialt.		Pr. 1,000 Indbyggere *).		Procentvis Væxt (+) eller Formindskelse (-) i Forhold til Folketallet.
	1657.	1875.	1657.	1875.	
Heste	64,000	135,008	168	103	÷ 39
Storfæ	484,000	912,718	1,274	696	÷ 45
Faar	329,000	1,482,066	866	1,130	+ 31
Gjeder	146,000	280,186	384	213	÷ 45
Svin	29,000	90,399	76	69	÷ 9
Beregnete Kjør . . .	705,663	1,521,643	1,857	1,161	÷ 37

Efter det Ovenstaaende har Kvægstanden i den aldeles overveiende Del af Riget i dette lange Tidsrum overhovedet undergaaet en relativt til Folketallet meget betydelig Formindskelse, udgjørende i beregnede Kjør 37 Procent, saaledes at Kvægholdet i 1875 var over en Trediedel mindre end i 1657. Alene for Faarets Vedkommende har der, som ogsaa Hr. Nielsen fremhæver, fundet en anseelig Væxt Sted, nemlig et Tillæg af henimod $\frac{1}{3}$.

I Tabelværkets Tabel 3 finder man Opgaver over Forholdet mellem Bygdernes Kreaturmængde og Antallet af egentlige Jordbrug ved Udgangen af 1875. For samtlige Bygder gaa disse Opgaver ud paa følgende Resultat:

Kreaturhold pr. egentligt Jordbrug:

Heste	1.1
Storfæ	7.3
Faar	12.3
Gjeder	2.3
Svin	0.7

Maximum af Heste pr. egentligt Jordbrug finder man blandt Stifterne i Hamars Stift, nemlig 1.7, og Minimum i Kristianssands Stift, nemlig 0.7 (Bergens Stift har 0.8). Maximum af Storfæ opviser ligeledes Hamars Stift med 9.8, Minimum ligeledes Kristianssands Stift med 5.2. Maximum af Faar frembyder Bergens Stift med 19.7 (Trondhjems Stift har 19.4), Minimum Kristiania Stift med 3.5. Maximum af Gjeder besidder Hamars Stift med 3.8 (Trondhjems Stift 3.6), Minimum Kristiania Stift med 0.5. Endelig har Trondhjems Stift Maximum af Svin, nemlig 1.5, Kristianssands Stift Minimum, nemlig 0.3, alt pr. egentligt Jordbrug.

Ved ovenstaaende Beregninger indbefatte Jordbrugene tillige Husmandspladsene, og de vise saaledes ikke, hvor mange Stykker Creature der gennemsnitlig kom paa hver Gaardbruger, hvilket selvfølgelig er noget mindre end oven

*) Folkemængden i ovennævnte Landsdele skal efter Oplysningerne i Hr. Niensens Afhandling ved Tiden 1664—65, der ligger Aaret 1657 nær nok til at kunne benyttes til Sammenligning, have udgjort omkring 380,000, 1875 var den sammesteds 1,311,000.

angivet. For Storfæholdets Vedkommende findes Oplysninger om det sidste Forhold i de faste Eiendommers Statistik (C. No. 11) for 1871—75, S. 27. Deraf vil sees, at de Gaardbrugere, som holdt Storfæ, efter Opgave for 56 Herreder i alle Landets Dele gennemsnitlig skulde besidde 6.7 Stykker Storfæ.*)

I Tabelværkets Tabel 4 har man først beregnet Antallet af Creature af de enkelte Slags i Forhold til Antallet af Creature af samtlige Slags, saadant som det var ved Udgangen af 1875, udtrykt i Procenter. Vi hidsætte her Hovedsummerne for det hele Rige, idet vi til Sammenligning tilføje de tilsvarende Tal for Sverige, Danmark og Schweiz. I ovennævnte Tabel har man medtaget Rensdyr, men gjør det for Sammenligningens Skyld ikke her; af denne Grund vise Procenttallene paa dette Sted nogen Forskjel fra de i hin Tabel angivne.

Af hvert 100 Creature af alle Slags kom nedenstaaende Antal paa de enkelte Slags.

Lande.	Ialt						Ialt smaat Kvæg.
	Heste.	Storfæ.	stort Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.	
Norge	5	31	36	51	10	3	64
Sverige	10	45	55	33	3	9	45
Danmark	9	34	43	44	—	13	57
Schweiz	5	46	51	16	18	15	49

Her, som overalt ellers, hvor intet modsat er bemærket, gjælde Tallene for Sverige Udgangen af 1875, for Danmark 17de Juli 1876 og for Schweiz 21de April 1876.

Anden Afdeling af Tabelværkets Tabel 4 viser Hestenes Fordeling efter deres Alder, nemlig Antallet af Heste under 3 Aar i Forhold til Antallet af voxne Heste ved Udgangen af 1875. Her anføres Resultatet for det hele Rige, sammenlignet med Forholdet i Sverige og Schweiz. Den danske Statistik har i dette Punkt en anden Aldersgrændse, idet den skjæler mellem Heste over og under 2 Aar.

*) Nogle faa Gaardbrugere holdt efter samme Opgaver ikke Storfæ. Regnes Gennemsnitsbeløbet af Storfæ pr. Gaardbruger efter det samlede Antal Gaardbrugere, bliver det 6.6.

Af hvert 100 Heste var:

Lande.	3 Aar gamle og derover.	Under 3 Aar.
Norge	79	21
Sverige	87	13
Schweiz	88	12

saaledes at Norge besad et forholdsvist betydeligt Antal Ungheste.

Tredie og sidste Afdeling af Tabelværkets Tabel 4 giver Oplysning om Storfæets Fordeling efter Alder og Kjønn efter Tællingen af 1875. Denne stillede sig for Riget samt for Sverige og Danmark, som følger:

Af hvert 100 Storfæ var:

Lande.	Tyre, Oxer og Stude (2 Aar og derover).	Kjør.	Ungnød.
Norge*)	3	73	24
Sverige	16	62	22
Danmark	8	67	25

At de to øvrige skandinaviske Riger holde et saameget større Antal Oxer, har udentvivl sin væsentlige Grund i deres derværende Benyttelse som Trækdyr.

II. Andre Oplysninger angaaende Fædriftens Standpunkt.

Vi forlade hermed Rækken af de Oplysninger, som ere indhentede ved Kreaturtællingerne eller som ere byggede derpaa, og gaa over til de Opgaver, som Lensmændene herredsvist have erhvervet til Femaarsberetningerne for Perioden 1871—75. Medens man neppe kan tvivle paa, at de første temmelig nøie stemme med Virkeligheden, kan dette ikke i samme Grad siges om de sidste, og det i Kraft af Opgavernes egen Gjenstand. Angivelser af den Beskaffenhed som om Kreaturenes Gjennemsnitsværdi og Kjørenes Melkeudbytte — for at holde os til de vigtigste af de Fædriften vedrørende Data, hvorom der her er Tale — kunne som Følge af Sagens egen Natur ikkun være omtrentlige og ere derfor ogsaa i Tabelværket selv betegnede som saadanne. Alligevel har man staaet i den Formening, at Meddelelser af denne Art vel fortjene sin Plads, fordi de i Hovedtrækkene og tilnærmelsesvis antages at gaa ud paa det rette, og fordi man uden Hjælp af den Belysning, som derved gives, vil komme til at savne ganske væsentlige Led til Bedømmelsen saavel af selve Tællingens Resultater som af vor Fædrifts Standpunkt i det Hele taget.

Tabel 5 omhandler Kreaturenes omtrentlige Gjennemsnitsværdi pr. Stykke i Bygderne i Aaret 1875. Lignende Opgaver har man forøvrigt indhentet for Aaret 1870. For samtlige Bygder give disse Opgaver følgende Resultat:

*) Nøiagtigt henholdsvis 2.5, 72.9 og 24.6.

Værdi pr. Stykke af nede- staaende Kvægslags.	1870. Kroner.	1875. Kroner.
Arbejdsheste	156	371
Oxer	54	86
Kjør	66	83
Ungnød	27	46
Voxne Faar	8	10
” Gjeder	9	10
” Svin	44	66
” Rensdyr	17	18

Herefter skulde navnlig Hestepriiserne imellem de angivne Aar være stegne i en overordentlig Grad, men overhovedet ogsaa Priiserne paa de øvrige Slags Creature betydeligt, hvilket udentvivl er det sande Forhold. Værdierne for Svin kan man forøvrigt kun tillægge mindre Betydning, da der tildels synes regnet efter Prisen paa ugjødede Dyr, medens man sædvanligvis har opgivet Prisen paa gjødede.

Til Sammenligning med Forholdet hertilands i omhandlede Henseende kan kun anføres Schweiz, hvor man ved Beregning af Værdien af Landets Kvægstok i 1876 ansatte Hestene til en Gjennemsnitsværdi af 350 Kr., Oxer og Kjør omkring 210 Kr., Kalve ca. 35 og andet Ungfæ ca. 105 Kr., Faar 10 à 11 Kr. samt Gjeder 9 Kr. Det fremgaar heraf, at Storfæet staaer i meget højere Pris i Schweiz, medens der ellers ikke synes at herske nogen synderlig Forskjel.

Efter Prisopgaverne i Tabelværkets Tabel 5 og Antallet af Creature af de forskellige Slags har man i Tabel 6 udført Beregninger over Kreaturbesætningernes omtrentlige Værdi i Bygderne i Aaret 1875*). Vi sammenstille her Resultatet af disse Beregninger sammen med de tilsvarende, som ere gjorte for 1870. Summerne anføres i runde Tal.

*) Nærmere angivet, er Beregningen udført paa følgende Maade: Hvad Hesteholdet angaar, har man efter Tællingens Opgaver over Antallet af voxne Heste og af Ungheste; derimod har man i Henseende til Pris i 1875 ikke Oplysning om andet end Prisen paa voxne Dyr. For Aaret 1870 har man imidlertid Prisangivelser for begge Slags, hvorefter Prisen paa Ungheste udgjorde omkring $\frac{3}{5}$ af Prisen paa voxne Heste. Dette Forhold har man nu benyttet ogsaa for 1875. — For Storfæets Vedkommende har man for 1875 ligesom for 1870 Opgaver baade over Antallet af Kvæg af forskjellig Alder og forskjelligt Kjønn og over Priiserne paa hvert Slags, saaledes at Beregningen er mere ligefrem. — I Henseende til Faar, Gjeder, Svin og Rensdyr er Oplysningerne for 1875 ufuldstændigere end for 1870, idet man hverken kjender Forholdet mellem Antal af Ungdyr og voxent Kvæg eller Prisforholdet for Ungdyr. Man har derfor saavel i Henseende til Antallet af hvert Slags som i Henseende til det indbyrdes Prisforhold benyttet Opgaverne for 1870. Hvad det sidste Forhold angaar, stod det dengang saaledes, at Ungdyr af Faar, Gjeder og Svin skulde gjælde Halvdelen af voxne Dyr, unge Rensdyr $\frac{2}{5}$ af voxne Rensdyr.

Værdi af Bygdernes Kreaturbesætninger af nedenstaaende Slags.	1870. Mill. Kr.	1875. Mill. Kr.
Heste	20.4	49.3
Storfæ	52.6	74.4
Faar	10.3	14.3
Gjeder	1.9	2.7
Svin	2.8	4.5
Rensdyr	1.3	1.6

Samlet Værdi 89.2 146.8
 Samme beregnet pr. Indbygger . . . 62 Kr. 99 Kr.

Værdien af de samlede Kreaturbesætninger i Norges Bygder skulde altsaa i 1875 være 65 Procent eller omkring $\frac{2}{3}$ højere end i 1870. Det fremgaar af det tidligere Anførte, at Forøgelsen især maa komme paa Hesteholdet.

Ogsaa i dette Punkt kunne vi gjøre en Sammenligning med Schweiz, da man der, som oven anført, har anstillet lignende Beregninger. Disse omfatte imidlertid ogsaa Værdien af Byernes Kreaturhold, hvorfor man i nedenstaaende Opgaver har medtaget den samme for Norges Byer, forsaavidt den lader sig bestemme ved et omtrentligt Skjøn:

Værdi af Kreaturbesætninger af nedenstaaende Slags i 1875.	Norge. Mill. Kr.	Schweiz. Mill. Kr.
Heste	51.6	37.6*)
Storfæ	74.9	185.6
Faar	14.3	4.0
Gjeder	2.7	3.4
Svin	4.7	9.9
Rensdyr	1.6	—

Samlet Værdi 149.8 240.5

Samme beregnet pr. Indbygger . . . 83 Kr. 89 Kr.

Endskjönt den hele Kreaturstok, som oven oplyst, var endel mindre i Schweiz (den beløb sig nemlig i saakaldte beregnede Kjør til 1,532,000 mod 1,730,000 i Norge), udgjorde dog den samlede Værdi deraf et betydeligt højere Beløb, idet den oversteg den norske med 61 Procent. At denne Merværdi fornemmelig hidrører fra Storfæet, flyder allerede af det foran Oplyste.

Nedenstaaende Tabel viser for begge de nævnte Lande Forholdet mellem Værdien af samtlige Kreaturbesætninger og Værdien af Besætningerne af de enkelte Slags, angivne i Procenter:

Kreaturslags.	Norge 1875. Procent.	Schweiz 1876. Procent.
Heste	34	16
Storfæ	50	77
Faar	10	2
Gjeder	2	1
Svin	3	4
Rensdyr	1	—
Tilsammen 100		100

*) Herunder Æsler og Mulæsler for 1.1 Mill. Kr.

Vi gaa et Øieblik igjen tilbage til Norges Bygder. Som oven anført, udgjorde der i 1875 Værdien af det samlede Kreaturhold pr. Indbygger 99 Kr. Af Tabelværkets Tabel 6 ser man videre, at blandt Stifterne optræder Hamars Stift med 122 Kroner pr. Indbygger, Tromsø Stift kun med 79 Kroner. Blandt Amterne stod Kristians høiest med 129 Kroner, Nedenæs og Nordland lavest med henholdsvis 73 Kr. og 75 Kr., og blandt Fogderierne Nordre Østerdalen høiest med 162 Kr. og Lofoten og Vesteraalen lavest med 57 Kr. Herved tages ikke Hensyn til de af de finmarkske Fogderier, hvor baade Rensholdet og det øvrige Kvæghold er ubetydeligt.

I Tabelværkets Tabel 7 finder man for Landdistrikterne Opgaver over den gennemsnitlige Slagtevægt pr. Stykke i Aaret 1875. Tilsvarende Oplysninger har man ogsaa erhvervet for 1870. Man sammenstiller disse her saaledes:

Gjennemsnitlig Slagtevægt pr. Stykke i Kilogram (= 2 \mathcal{W}).

Voxne Dyr.	1870.	1875.
Oxer	108	138
Kjør	96	108
Faar	15	17
Gjeder	15	16
Svin	96	108
Rensdyr	55	54

paa Rensdyr nær er altsaa Slagtevægten overhovedet opgivet noget højere i 1875. Hvad Svin angaar, gjentager man her den samme Bemærkning, man ovenfor gjorde med Hensyn til Værdien pr. Stykke.

Til Jevnførelse med andre Lande kan man kun anføre Frankrige, hvor Slagtevægten af voxne Dyr for Aaret 1873 er angivet saaledes: Oxer 300 Kilogram, Kjør 213 Kilogram, Faar 20 Kilogram, Gjeder 17 Kilogram, Svin kun 88 Kilogram.

I Tabelværkets Tabel 8 ere forskjelligartede Gjenstande optagne. Den første er det omtrentlige Melkeudbytte om Aaret pr. Ko i Tiden omkring 1875. Opgaver herom ere ogsaa erhvervede for tidligere Aar, nemlig for Tiden omkring 1865 og 1870. Overhovedet høre de til de mindre sikre, hvilket er en Følge af, at det endnu er meget sjældent, at Gaardbrugere føre Melkeregnskab. Angivelserne, som leveres af Lensmændene herredsviis, have derfor alene en skjønsmæssig Karakter. En Forbedring er dog for Aaret 1875 formentlig skeet derved, at Lensmændenes Anførsler, istedetfor at bygges paa egne Formeninge, ere knyttede til særskilte Opgaver, som de, overensstemmende med den schematiske Instruktion, de herfra have erholdt, have erhvervet fra endel Gaarde i hvert Herred (mindst 5), der kunne antages at repræsentere det almindelige Forhold i Distriktet. Imidlertid antages ogsaa Opgaverne for nysnævnte Aar i det Hele taget at være for høie, ligesom der neppe er gjort

Fradrag for Kjør, som staa golde, eller for de forskjellige Slags Melkeforhindringer, som opstaa under Melketiden. For samtlige Rigets Bygder skulde omkring 1875 det aarlige Melkeudbytte pr. Ko gennemsnitlig udgjøre 1,091 Liter (= 1,131 Potter), medens det for 1865 skulde være 951 Liter (= 986 Potter). At der i Tiaaret er foregaaet en Forbedring i dette Forhold, kan heller ikke være tvivlsomt.

Man skal efter den internationale Jordbrugsstatistik angive det tilsvarende Forhold i Frankrige, der er det eneste, hvorom nævnte Arbeide meddeler Oplysning. Det er for Tiden omkring 1873 opgivet til omkring 1,650 Liter pr. Ko.

Efter hvad man nys har forklaret om Beskaffenheden af de heromhandlede Opgaver, tør man ikke indlade sig paa nogen Beregning over Landets hele aarlige Melkeproduktion.

De to næste Rubriker i Tabel 8 handle om Priserne paa nysiet Melk og paa Smør i Aaret 1875, hvorom Opgaverne formentlig kunne ansees for temmelig nøiagtige. Ogsaa angaaende denne Gjenstand har man Oplysninger fra tidligere Aar, nemlig fra og med 1866. Efter disse skulde Melkeprisen i Gennemsnit for samtlige Rigets Bygder i Aaret 1866 være 10.3 Øre pr. Liter eller Pot og i 1870 det samme, medens den i 1875 skulde være stegen til 11.3 Øre. Større Forhøielse synes Smørpriserne at have undergaaet, idet disse for Aaret 1866 ere angivne til 1.47 Kr. pr. Kilogram (8.8 Kr. pr. B \mathcal{H}), for Aaret 1870 til 1.53 Kr. pr. Kilogram (9.2 Kr. pr. B \mathcal{H}) og for Aaret 1875 til 1.87 Kr. pr. Kilogram (11.2 Kr. pr. B \mathcal{H}), alt i Middeltal for Rigets Bygder.

Endelig indeholder samme Tabel Opgave over den almindelige Uldafkastning af voxne Faar i Tiden omkring 1875, beregnet efter Ulden i vadsket Tilstand. For Rigets samtlige Bygder skulde Uldvægten gennemsnitlig udgjøre 1.5 Kilogram (3.1 \mathcal{H}) pr. voxent Faar.

Tabelværkets 9de Tabel leverer Oplysninger om de ved Udgangen af 1875 i Riget bestaaende Fællesmeierier og Ysterier samt over deres Drift i samme Aar. Herefter var Antallet af nævnte Slags Meierier i Bygderne mindst 78, blandt hvilke man mangler Meddelelse om Driften for 8. De øvrige 70 modtog i det anførte Aar 92,978 Hektoliter (= 9,635,000 Potter) nysiet Melk. Af hine 70 Indretninger var 14 saadanne, som alene eller i det Væsentlige vare beregnede paa Melkeindkjøb, (Filialafdelinger for Bymeierier og lignende), og den dertil leverede Melkemængde udgjorde 19,706 Hektoliter, hvorimod de andre 56, der fornemmelig tilhøre Kristians Amt, nemlig Toten, og Buskeruds Amt, væsentlig drev Smørproduktion; Melkemængden derved var 73,272 Hektoliter (= 7,593,000 Potter). Af dette Kvantum blev 65,263 Hektoliter anvendt til Smørkjærning og gav 194,730 Kilogram (= 389,459 \mathcal{H}) Smør, saaledes at der til 1 Kilogram Smør overhovedet medgik 33.5 Liter nysiet Melk (til 1 \mathcal{H} Smør 17.3 Potter). Ved de samme 56 Meierier

benyttedes 51,222 Hektoliter skummet Melk til Nøgelostproduktionen, der udgjorde 335,400 Kilogram, saaledes at der til 1 Kilogram saadan Ost forbrugtes 15.3 Liter skummet Melk (til 1 \mathcal{H} Ost 7.9 Potter). Med Hensyn til Tilvirkningen af Mysost samt Fedost m. m. maa man henvise til selve Tabelværket.

Af Ysterier fandtes i Bygderne ved Udgangen af 1875 19, hvoraf 16 i Jarlsberg og Laurviks Amt. Der leveredes dertil i Aaret 20,226 Hektoliter nysiet Melk, hvoraf tilvirkedes 157,863 Kilogram Fedost, saaledes at der gennemsnitlig anvendtes 12.8 Liter nysiet Melk til 1 Kilogram af nævnte Slags Ost (6.6 Potter til 1 \mathcal{H} Ost).

Angaaende Byerne skal man her kun oplyse, at der af Meierier sammesteds fandtes ved ovennævnte Tidspunkt 8, der modtog det forholdsvis betydelige Kvantum af 57,842 Hektoliter nysiet Melk, samt at Smørproduktionen androg til omkring Halvdelen af, hvad der tilvirkedes ved Landdistrikternes Meierier.

Samme Tabel 9 giver fremdeles en historisk Meddelelse om Tiden, da de i 1875 bestaaende Meierier og Ysterier traadte i Virksomhed. Den omfatter først ovennævnte 56 Meierier i Landdistrikterne og de 8 Meierier i Byerne; af disse 64 oprettedes 2 i Femaaret 1856—60, 3 i 1861—65, 20 i 1866—70 og de øvrige 39 i Femaaret 1871—75. Af de førromhandlede 14 Bydemeierier for Melkeindkjøb oprettedes 2 i Femaaret 1866—70 og de øvrige 12 i næste Femaar. Endelig oprettedes 1 Ysteri i Femaaret 1856—60, 4 i 1861—65, 9 i 1866—70, og 5 i 1871—75. Af disse 19 Ysterier begyndte altsaa ikke mindre end 14 før 1871, medens der af de 78 Meierier kun var 27, som kom i Drift før nævnte Tidspunkt.

Sammenregner man de Kvanta nysiet Melk, som i Aaret 1875 leveredes til de egentlige Meierier (Bymeieriernes Filialer i Landdistrikterne altsaa undtagne) og til Ysterierne, kunne de med skjønsmæssige Tillæg for de Meieriernes Vedkommende, hvorfor Opgaver mangle, ansættes til 160—170,000 Hektoliter (17 Mill. Potter).

I Tabelværkets 10de Tabel har man samlet de Oplysninger, som Lensmændene for Tiden omkring 1875 have meddelt om Betydningen af Salg af levende Kreature, af Melkesalg, af Smør-, Oste- og Uldsalg i de enkelte Herreder. Heraf sees, at der af Rigets 456 Herreder var 217, hvori Kreatursalg havde „liden eller ingen“ Betydning, 160 Herreder, hvori Salget havde „nogen“ Betydning, og 79 Herreder, hvori det havde „megen“ Betydning. Af hvert 100 Herreder faldt altsaa 48 paa første, 35 paa anden og 17 paa tredie Klasse. Disse Angivelser bero selvfølgelig paa Lensmændenes Skjøn angaaende Betydningens Grad, men have formentlig ligefuldt sin Interesse. Blandt Amterne have Kristians og Nordre Bergenhus Amt det største Antal Herreder af tredie Klasse, idet i hint Amt $\frac{2}{5}$ og i dette Amt omtrent $\frac{1}{2}$ af samtlige Herreder

hørte hid; derimod var der i Smaalenene, Akershus samt Hedemarken og de tre nordligste Amter i Riget ingen Herreder af samme Gruppe. — Det Væsentligste af de tilsvarende Oplysninger angaaende Melke- og Smørsalg skulle vi hidsætte i tabellarisk Oversigtsform:

Betydningen af Melkesalg:

Samlet Antal Herreder i Rigets Bygder.	Antal Herreder af 1ste Klasse (liden eller ingen Betydning).	Antal Herreder af 2den Klasse (nogen Betydning).	Antal Herreder af 3die Klasse (megen Betydning).
456	336	57	63
Procentvis beregnet	74	12	14

Amter med mange Herreder af 3die Klasse: Akershus (68 Procent af samtlige Herreder i Distriktet), Jarlsberg og Laurvik (47 Procent), Smaalenene (36 Procent); Amter med ingen Herreder af samme Klasse: Kristians, Nordre Bergenhus, Nordland og Finmarken.

Betydningen af Smørsalg:

Samlet Antal Herreder i Rigets Bygder.	Antal Herreder af 1ste Klasse.	Antal Herreder af 2den Klasse.	Antal Herreder af 3die Klasse.
456	184	154	118
Procentvis beregnet	40	34	26

Amter med mange Herreder af 3die Klasse: Nordre Bergenhus (61 Procent af Amtets samtlige Herreder), Kri-

stians (60 Procent), Søndre Bergenhus (40 Procent) og Søndre Trondhjem (39 Procent). Amter med faa eller ingen Herreder af samme Klasse: Akershus, Nedenæs, Nordland og Finmarken.

Hvad angaar Betydning af Ostesalg, staa 352 Herreder i 1ste, 82 Herreder i 2den og kun 22 Herreder i 3die Klasse, henholdsvis 77 — 18 — 5 Procent af samtlige Herreder i Riget. Blandt Amterne udmærker Jarlsberg og Laurvik sig med 26 Procent eller vel $\frac{1}{4}$ af Amtets Herreder i 3die Klasse, i mindre Grad Nordre Bergenhus og Søndre Trondhjem. Der er paa den anden Side mange Amter, der ikke tælle noget Herred af nævnte Klasse.

For Uldsalgets Vedkommende skal kun anføres, at der af samtlige Herreder kun var 9 af 3die Klasse og 28 af 2den Klasse, men 419 i 1ste. Det er næsten kun i Stavanger Amt, at der findes Herreder af 3die Klasse, men her beløb de sig ogsaa til 8 af 34. Distrikterne af 2den Klasse findes foruden i samme Amt i større Antal ogsaa i Søndre Bergenhus Amt.

Man skal tilsidst for Aarene 1871—75 i Gjennemsnit og særskilt for hvert af Aarene 1876—79 meddele en Oversigt over Ind- og Udførsel til og fra Riget af de vigtigste Produkter af Fædrift:

Indførsel af nedenstaaende Produkter.

Produkter.	Mængdeenheder.	Mængder.					Værdi i Tusind Kroner.				
		I Gjennemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.	I Gjennemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.
I. Levende Dyr:											
Heste	Stkr.	275	65	208	134	75	141	38	126	77	35
Hornkvæg	—	2,415	2,613	7,054	4,875	5,271	308	360	740	502	537
Faar og Lam	—	1,624	1,081	2,391	1,951	1,344	12	9	19	16	9
Svin	—	8,935	8,262	13,600	10,496	13,083	296	234	398	273	313
II. Madvarer af Dyr:											
Kjød	100 Kilogram	11,107	19,196	21,811	15,386	24,114	657	1,210	1,400	940	1,480
Flesk	—	29,624	42,376	63,291	67,104	56,967	2,429	3,823	4,854	3,717	3,273
Æg	—	1,755	3,450	5,095	4,003	3,421	98	228	336	264	226
Ost	—	2,810	3,843	4,892	3,106	2,568	245	409	505	331	276
Smør	—	19,023	29,901	45,603	28,629	32,140	3,319	5,980	7,753	4,294	3,857
Kondenseret Melk .	—	—	—	8	—	—	—	—	1	—	—
III. Uld	100 Kilogram	3,288	3,626	4,254	2,765	2,395	955	1,002	1,221	768	632
IV. Haar, Skind, Ben og Horn:											
Svinebørster og Dyrehaar	100 Kilogram	127	96	140	106	47	35	27	39	30	13
Skind, uberedte, tørre og raa	—	18,667	10,805	15,175	5,285	6,523	2,546	1,389	1,922	674	814
Uforarbejdede Ben	—	2,018	385	952	2,821	95	16	3	8	23	1
Uforarbejdede Horn	—	209	20	33	13	40	10	1	2	1	2
V. Talg	100 Kilogram	1,211	415	1,137	2,801	2,924	97	30	82	196	161

Udførsel af nedenstaaende Produkter.

Produkter.	Mængdeenheder.	Mængder.					Værdi i Tusind Kroner.				
		I Gjen- nemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.	I Gjen- nemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.
I. Levende Dyr:											
Heste ¹⁾	Stkr.	253	87	39	61	200	78	65	30	33	100
Hornkvæg	—	1,200	211	110	94	905	235	30	18	15	145
Rensdyr	—	10	—	7	55	7	0.8	—	0.2	2	0.2
Faar og Lam	—	2,026	389	8	10	6	13	5	0.1	0.1	0.1
Svin	—	11	—	—	—	—	1	—	—	—	—
II. Madvarer af Dyr:											
Kjød	100 Kilogram	141	208	128	111	59	8	13	8	7	4
Flesh	—	45	20	41	125	193	5	2	4	10	15
Æg	—	4	9	9	—	3	0.2	0.7	0.7	—	0.3
Ost	—	59	20	18	25	193	3	2	2	2	17
Smør ²⁾	—	787	437	301	5,678	7,076	155	92	54	852	849
Kondenseret Melk ³⁾	—	— ³⁾	2,673	1,756	4,495	74	— ³⁾	321	148	378	6
III. Uld	100 Kilogram	326	842	213	711	195	80	210	55	185	51
IV. Haar, Skind, Ben og Horn:											
Svinebørster og Dy- rehaar	100 Kilogram	211	94	182	211	83	59	26	51	59	22
Skind af stort Kvæg	—	297	978	491	272	1,836	30	108	54	30	202
— - Kalve	—	2,862	2,253	2,391	2,226	3,550	836	451	430	401	710
— - Faar ⁴⁾	—	679	702	636	470	875	109	98	89	70	140
— - Gjæder ⁴⁾	—	1,249	1,009	927	869	1,045	364	202	195	200	261
— - Rensdyr	—	156	333	122	108	238	38	100	29	26	59
Uforarbejdede Ben	—	5,568	7,438	6,137	2,825	3,987	45	67	55	28	40
Horn og Kløver	—	481	191	255	632	236	19	8	10	25	10
V. Talg	100 Kilogram	294	797	360	808	1,524	23	61	26	58	91

B. Agerbruget.**I. Udsæd af Korn og Poteter.****a. De absolute Forhold ρ : uden Hensyn til Folkemængden.**

I Forbindelse med Folketællingerne indhentes, som foran bemærket, foruden Opgaver over den i Landet værende Kreaturstok tillige Opgaver over Udsæd af de forskellige Kornsorter og af Poteter paa hvert enkelt Brug i Landet. Den detaillerede Bearbejdelse af

disse Opgaver, forsaavidt angaar Aaret 1875, foreligger i Tabelværkets Tabel 11. Dels efter denne Tabel og dels efter tidligere offentliggjorte Opgaver hidsættes følgende Oversigtstabel over den samlede Udsæd i Riget i hvert af Folketællingsaarene fra og med 1835, idet man skal bemærke at 1 Td. er regnet = 1.39 Hektoliter, og at Reduktionen til Bygværdi er foretaget efter det i vor Statistik tidligere anvendte Forhold: 1 Hektoliter Byg = $\frac{3}{4}$ Hektoliter Hvede, Rug eller Erter = $1\frac{1}{2}$ Hektoliter Blandkorn = 2 Hektoliter Havre = 3 Hektoliter Poteter.

¹⁾ Opgaven er mangelfuld, da man for de senere Aar ikke har Rede paa den forholdsvis betydelige Udførsel af Heste, der foregaar over Landgrænsen mod Sverige.

²⁾ I Aarene 1878 og 1879 for den langt overveiende Del Margarinsmør.

³⁾ Export fandt først Sted i Aaret 1875, i hvilket der udførtes 127,600 Kilogram af Værdi 146,000 Kr.

⁴⁾ Opgaven over Exporten 1871—75 gjælder kun Treaaret 1872—75; da specificeret Opgave for 1871 og 1872 ikke haves.

Samlet Udsæd i Riget:

	1835.	1845.	1855.	1865.	1875.
	Hektol.	Hektol.	Hektol.	Hektol.	Hektol.
Hvede . . .	1,839	2,362	7,828	12,705	12,526
Rug . . .	11,958	14,851	22,486	23,900	29,227
Byg . . .	114,273	142,581	174,134	176,770	189,630
Blandkorn . .	76,007	97,453	106,600	91,634	91,770
Havre . . .	368,923	450,705	502,510	496,226	487,163
Erter . . .	9,052	12,315	13,952	12,471	14,014
Ialt Kornsæd .	582,052	720,267	827,510	813,706	824,330
Poteter . . .	425,999	636,370	772,565	939,615	978,357

Bygværdi af					
Korn . .	379,870	472,272	555,476	551,408	568,746
Bygværdi af					
Poteter . .	142,000	212,124	257,521	313,205	326,119
Ialt Bygværdi	521,870	684,396	812,997	864,613	894,865

Udtrykt i Procenter har Forøgelsen + eller Formindskelsen ÷ i hvert af de siden 1835 forløbne Tiaar udgjort:

	1835—45.	1845—55.	1855—65.	1865—75.
Hvede	+ 28	+ 231	+ 62	÷ 1
Rug	+ 24	+ 51	+ 6	+ 22
Byg	+ 25	+ 22	+ 2	+ 7
Blandkorn . .	+ 28	+ 9	÷ 14	+ 0.1
Havre	+ 22	+ 11	÷ 1	÷ 2
Erter	+ 36	+ 13	÷ 11	+ 12
Ialt Kornsæd .	+ 24	+ 15	÷ 2	+ 1
Poteter . . .	+ 49	+ 21	+ 22	+ 4
Bygværdi af Korn	+ 24	+ 18	÷ 0.7	+ 3
„ af Poteter	+ 49	+ 21	+ 22	+ 4
Ialt Bygværdi .	+ 31	+ 19	+ 6	+ 3

For det sidste Tiaars Vedkommende viser der sig saaledes en temmelig betydelig Forøgelse i Dyrkningen af Rug og Erter, nogen Forøgelse, forsaavidt angaar Byg og Poteter, men Stilstand eller Tilbagegang med Hensyn til Dyrkningen af Hvede, Blandkorn og Havre. Reduceret til Bygværdi er Udsæden af Korn i Tiaaret tiltaget med ca. 3 Procent og Udsæden af Poteter med ca. 4 Procent, hvilket for den samlede Udsæd giver en Tilvæxt af omtrent 3 (nøjagtigt 3.4) Procent.

Betragter man i foranstaaende Tabel over Udsæden det indbyrdes Forhold mellem de forskellige Sædarter, falder det strax i Øinene, at Potetesdyrkningen, sammenlignet med de øvrige Sædarter, er tiltaget. Af hvert 100 Hektoliter udsæet Korn og Poteter udgjorde saaledes:

	1835.	1845.	1855.	1865.	1875.
Kornet	58	53	52	46	46
Poteterne . . .	42	47	48	54	54

Fra Aaret 1865 af har altsaa Udsæden af Poteter været større end Udsæden af Korn.

Betragter man Kornsæden for sig, viser det sig, at det indbyrdes Forhold mellem Udsæden af de forskellige Kornsorter var følgende:

	1835.	1845.	1855.	1865.	1875.
Hvede . . .	0.3 pCt.	0.3 pCt.	0.9 pCt.	1.6 pCt.	1.5 pCt.
Rug . . .	2.1 -	2.1 -	2.7 -	2.9 -	3.6 -
Byg . . .	19.5 -	19.8 -	21.0 -	21.7 -	23.0 -
Blandkorn	13.1 -	13.5 -	12.9 -	11.3 -	11.1 -
Havre . . .	63.4 -	62.6 -	60.8 -	61.0 -	59.1 -
Erter . . .	1.6 -	1.7 -	1.7 -	1.5 -	1.7 -
	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.

Af denne Sammenstilling fremgaar det da, at i de 40 Aar fra 1835 til 1875 er i hele Landet, betragtet underet, Dyrkningen af de tungere Kornsorter, navnlig Hvede, Rug og Byg, stadig tiltaget, i Forhold til Dyrkningen af Havre og Blandkorn; alligevel udgjorde dog endnu i 1875 de to sidstnævnte Kornsorter vel 70 Procent af den hele Udsæd.

Til Oplysning om dette Forhold inden de forskellige Dele af Landet skal man indskrænke sig til at henvise til Tabelværkets Tabel 13, hvor tilsvarende Beregninger for Aarene 1865 og 1875 ere meddelte for Bygderne stiftsvis, amtsvis og fogderivis.

Til Sammenligning med vore Nabolande meddeles her følgende Tabel, der for Sveriges Vedkommende viser Udsæden i 1875 og for Danmarks Udsæden i 1876, medens man for Norge gjentager Tallene for 1875:

	Norge.	Sverige.	Danmark.
	Hektol.	Hektol.	Hektol.
Hvede	12,526	165,528	146,401
Rug	29,227	956,592	622,682
Byg	189,630	803,467	771,873
Blandkorn	91,770	285,011	166,339
Havre	487,163	2,658,265	1,385,439
Erter	14,014	103,851	100,410
Ialt Kornsæd . . .	824,330	4,972,714	3,193,144
Poteter	978,357	2,534,895	612,671

Af hvert 100 Hektoliter udsæet Korn var saaledes i disse tre Lande:

	Norge.	Sverige.	Danmark.
	Hektol.	Hektol.	Hektol.
Hvede	1	3	5
Rug	4	19	20
Byg	23	16	24
Blandkorn	11	6	5
Havre	59	54	43
Erter	2	2	3
	100	100	100

Forholdet mellem Udsæden af alle Slags Korn paa den ene Side og Poteter paa den anden Side var i de tre skandinaviske Riger, som følger:

Norge	Korn 46 Procent,	Poteter 54 Procent
Sverige	„ 66 —	„ 34 —
Danmark	„ 84 —	„ 16 —

b. Udsæden i Forhold til Folkemængden.

For nærmere at belyse Agerbrugets Udvikling, forsaavidt den giver sig tilkjende i Udsædens Størrelse, er det nødvendigt at sammenligne denne med Folkemængden. Man hidsætter derfor følgende Tabel, der for det hele Rige viser den samlede Udsæd af de forskjellige Sædarter i hvert af de sidste 5 Folketællingsaar for hvert Tusinde af den hele Befolkning.

Udsæd pr. 1,000 Indbyggere.

	1835.	1845.	1855.	1865.	1875.
	Hektol.	Hektol.	Hektol.	Hektol.	Hektol.
Hvede	1.5	1.8	5.3	7.5	6.9
Rug	10.0	11.2	15.1	14.0	16.1
Byg	95.6	107.4	116.9	103.9	104.2
Blandkorn	63.6	73.4	71.5	53.9	50.5
Havre	308.7	339.4	337.3	291.5	267.8
Erter	7.6	9.3	9.4	7.3	7.7
Ialt Kornsæd	487.0	542.5	555.5	478.1	453.2
Poteter	356.5	479.2	518.5	552.1	537.8
Bygværdi af Korn 317.9	355.6	372.8	323.9	312.7	
Bygværdi af Poteter 118.8	159.7	172.8	184.1	179.3	
Ialt Bygværdi	436.7	515.3	545.6	508.0	492.0

En detailleret Beregning for Rigets forskjellige Dele forefindes, forsaavidt angaar Aarene 1865 og 1875, i Tabelværkets Tabel 12.

Betragter man foranstaaende Tabel over Forholdet mellem Udsæd og Folkemængde i de sidste 40 Aar, falder det strax i Øinene, at den første Halvdel af denne Periode udviser en særdeles betydelig Væxt, men den sidste Halvdel en temmelig stærk Bevægelse i modsat Retning. Navnlig gjælder dette Kornet, hvoraf Udsæden sammenlignet med Folketallet endog var mindre i 1875 end i 1835. Heraf at uddrage den Slutning, at Agerbruget i den sidste Menneskealder er gaaet tilbage i vort Land, vilde dog være meget forhastet. Det siger sig selv, at en formindsket Udsæd fuldkommen kan opveies ved en mere rationel Behandling af Jorden, og af de Opgaver, der i det Følgende ville blive meddelte over den gennemsnitlige Foldighed og Avl pr. Maal, synes det netop at fremgaa, at der i denne Henseende er gjort ganske væsentlige Fremskridt.

Til Sammenligning med Nabolandene meddeles følgende Tabel, der viser Udsæden i 1875 (for Danmarks Vedkommende 1876) for hvert 1,000 Indbyggere:

	Norge. Hektol.	Sverige. Hektol.	Danmark. Hektol.
Hvede	7	38	77
Rug	16	216	327
Byg	104	183	404
Blandkorn	50	66	114
Havre	268	606	726
Erter	8	25	52
Ialt Kornsæd	453	1,134	1,700
Poteter	538	578	321

I Tabelværkets Tabel 12 er der endvidere meddelt en Beregning over Forholdet mellem Udsæden i 1875 og Antallet af de ved Udgangen af samme Aar værende egentlige Jordbrug. Det viser sig, at der gennemsnitlig for samtlige Rigets Bygder paa hvert Brug blev udsaaet 6.0 Hektoliter Korn og 7.1 Hektoliter Poteter. I Henseende til de nærmere Detailler maa man henvisse til Tabellen.

II. Andre Oplysninger vedkommende Agerbruget.

Man skal nu gaa over til i Korthed at gjøre Rede for Resultatet af de af Rigets Lensmænd dels for Femaaret 1871—75, dels særskilt for det sidste Aar af Perioden tilveiebragte Oplysninger om Agerbruget. De vigtigste af disse Oplysninger, navnlig forsaavidt de have tjent som Grundlag for videregaaende Beregninger, ere de herredsvise meddelte Opgaver over Foldighed og over Udsæd pr. Maal af de forskjellige Kornsorter og af Poteter. For saavidt muligt at bortrydde den Kilde til Unøiagtighed, der altid ligger i det individuelle Skjøn, ere Opgaverne over de nævnte Gjenstande, som tidligere antydet, blevne tilveiebragte paa den Maade, at Lensmændene først have indhentet Opgaver fra endel (mindst 5) Gaarde inden hvert Herred, der ere blevne udvalgte med det Hensyn for Øie, at de kunne antages at repræsentere det almindelige Forhold i Distriktet, og derefter er Opgaven for Herredet i Regelen fremkommet ved en ligefrem Udregning af Middeltallet for de enkelte Gaarde.

Resultatet af disse Opgaver og af de dertil knyttede Beregninger forefindes i Tabelværkets Tabel 14 (Foldighed), Tab. 15 (antagelig Avling), Tabel 18 (Udsæd og Avling pr. Maal) og Tabel 19 (Agerareal).

Disse Tabeller ere fremkomne paa følgende Maade:

Først har man ved at multiplicere hvert Herreds Udsæd (meddelt i Tabel 11) med den af Lensmændene herredsvise opgivne Foldighed fundet hvert Herreds Avling, og Tabel 15 er derefter fremkommet ved simpel Addition af de for Herrederne udkomne Summer. Derefter har man udregnet Tabel 14 over Foldigheden ved for hvert enkelt Distrikt at dividere Avling med Udsæd. Denne Tabel indeholder saaledes det geometriske (ikke det arithmetiske) Gjennemsnit af Lensmændenes Opgaver over Foldigheden. Agerarealet i Tabel 19 er dernæst udregnet ved herredsvise at dividere den samlede Udsæd (Tab. 11) med Lensmændenes Talopgaver over den sædvanlige Udsæd pr. Maal og sammenlægge Kvotienten for Herrederne til Fogderier og videre opover. Heraf har man da endelig beregnet Tabel 18 over Udsæd og Avling pr. Maal ved at dividere henholdsvis Opgaverne over Udsæd (Tab. 11) og over Avling (Tab. 15) med Agerarealet. Tabel 18 meddeler altsaa ogsaa overalt det geometriske Middeltal.

Sluttelig skal her tilføies, at Tabel 16 over Korn- og Potetespriserne er sammendraget efter Kvartalsopgaver fra Fogderne, og at Tabel 17 over Avlingens Værdi er udregnet af Tabellerne 15 og 16.

Efter disse Forklaringer skal man nu give en sammentrængt Oversigt over de i ovennævnte Del af Tabelværket foreliggende Resultater.

Tabel 14 indeholder for Rigets Bygder overhovedet samt for Bygderne stiftsvis, amtsvis og fogderivis Opgaver over Foldigheden af de forskellige Kornsorter og af Poteter i Femaarsperioderne 1866—70 og 1871—75 samt i Aaret 1875. Ifølge disse Opgaver udgjorde den midlere Foldighed i Riget:

	Gjennemsnitlig i Aarene		I Aaret 1875.
	1866—70.	1871—75.	
Hvede	7.2	7.7	8.0
Rug	10.6	11.8	12.6
Byg	6.8	8.4	8.2
Blandkorn	6.7	7.8	7.6
Havre	5.5	6.8	6.8
Erter	5.1	6.4	5.9
Poteter	6.6	7.4	7.3

Som man ser, er Foldigheden for det sidste Femaar gennemgaaende opgivet høiere end for det næstforegaaende.

Til Sammenligning med tidligere Aar hidsættes følgende Tabel, hvorved bemærkes, at Tallene for 1835—65 nærmest betegne Foldigheden efter et Middelsaars Afkastning i det nærmest foregaaende Tidsrum.

	Gjennemsnitlig Foldighed:				
	1835.	1845.	1855.	1865.	1871—75.
Hvede	7.5	8.2	9.5	7.8	7.7
Rug	8.8	9.6	11.1	9.9	11.8
Byg	6.0	6.7	7.3	7.0	8.4
Blandkorn	5.9	6.3	7.0	6.9	7.8
Havre	4.8	5.2	5.9	5.8	6.8
Erter	5.1	5.6	6.1	5.4	6.4
Poteter	7.6	7.7	7.8	7.0	7.4

Naar man bortser fra Opgaverne for 1865, der — saaledes som ogsaa bemærket i Indledningen til Femaarsberetningen for 1861—65, Side VII—VIII — sandsynligvis have været mindre paalidelige, viser altsaa Foldigheden, forsaavidt angaar Rug, Byg, Blandkorn, Havre og Erter, en meget jævn Væxt, hvorimod der i Henseende til Hvede og Poteter tildels har fundet et modsat Forhold Sted.

Til Sammenligning med vore Nabolande hidsættes følgende Opgave, der for Sverige angiver den gennemsnitlige Foldighed i 1871—75 og for Danmark Foldigheden i et Middelsaar omkring 1871 (kfr. Statistique internationale de l'agriculture, Side 104—105). For Norges Vedkommende gjentages Tallene for 1871—75.

	Gjennemsnitlig Foldighed:		
	Norge.	Sverige.	Danmark.
Hvede	7.7	7.2	6.8
Rug	11.8	6.7	5.2
Byg	8.4	6.4	7.7
Blandkorn	7.8	6.2	?
Havre	6.8	5.5	7.0
Erter	6.4	5.3	5.0
Poteter	7.4	6.7	8.0

Temmelig gennemgaaende viser altsaa Norge et bedre Forhold end de to øvrige skandinaviske Riger.

Tabel 15 indeholder, som oven bemærket, Beregning over den antagelige Avling af Korn og Poteter, dels særskilt i Aaret 1875 og dels gennemsnitlig for Aarene 1871—75. Efter denne Tabel i Forbindelse med tidligere udførte Beregninger hidsættes følgende Oversigt over Rigets samlede Avl (uden Fradrag af Udsæd) i Aarene 1835 til 1875. Opgaven for det sidste Tidsrum, nemlig 1871—75, er bygget paa Udsæden i 1875 og den gennemsnitlige Foldighed for nysnævnte Femaar. Ligeledes er Avlingen for de tidligere Aar beregnet af Opgaven over vedkommende Aars Udsæd i Forbindelse med den for det nærmest foregaaende Tidsrum angivne Gjennemsnitsfoldighed:

	Samlet Avl uden Fradrag af Udsæd:				
	1835. Hektol.	1845. Hektol.	1855. Hektol.	1865. Hektol.	1871—75. Hektol.
Hvede	13,719	19,420	74,200	98,800	97,015
Rug	105,156	142,325	249,300	237,000	345,437
Byg	680,704	956,563	1,276,400	1,242,800	1,594,362
Blandkorn	449,937	616,517	742,900	633,600	719,369
Havre	1,782,795	2,338,311	2,957,900	2,867,800	3,224,302
Erter	46,292	69,028	85,100	67,900	89,964
Ialt Kornsæd	3,078,603	4,142,164	5,385,800	5,147,900	6,070,449
Poteter	3,241,667	4,890,717	5,998,000	6,563,000	7,287,970
Bygværdi af Korn	2,092,283	2,891,867	3,795,417	3,637,366	4,395,980
— af Poteter	1,080,556	1,630,239	1,999,333	2,187,667	2,429,324
Ialt Bygværdi	3,172,839	4,522,106	5,794,750	5,825,033	6,825,304

Udtrykt i Procenter har Forøgelsen (+) eller Formindskelsen (÷) i hvert Tiaar udgjort:

	1835—45.	1845—55.	1855—65.	1865—75*).
Hvede	+ 42	+ 282	+ 33	÷ 2
Rug	+ 35	+ 75	÷ 5	+ 46
Byg	+ 41	+ 33	÷ 3	+ 28
Blandkorn	+ 37	+ 20	÷ 15	+ 14
Havre	+ 31	+ 26	÷ 3	+ 12
Erter	+ 49	+ 23	÷ 20	+ 32
Ialt Kornsaed	+ 34	+ 30	÷ 4	+ 18
Poteter	+ 51	+ 23	+ 9	+ 11
Bygværdi af Korn	+ 38	+ 31	÷ 4	+ 21
— af Poteter	+ 51	+ 23	+ 9	+ 11
Ialt Bygværdi	+ 42	+ 28	+ 0.1	+ 17

Man skal dernæst meddele en tabellarisk Opgave over Korn- og Potetesavlingen (med Undtagelse af Blandkorn og Erter), beregnet pr. Individ, saavel for Norge som for andre

Lande. Man vedføjer i Tabellen det Aar, som Opgaven gjælder.

Avl pr. Individ i Hektoliter:

Lande.	Aar, hvorfor Opgaverne gjælde.	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Poteter.
Norge	1871—75	0.05	0.19	0.88	1.78	4.03
Sverige	1871—75	0.27	1.61	1.24	3.35	4.82
Danmark	Middelsaar, om- kring 1871	0.53	1.78	3.36	5.32	2.84
Finland	1870	0.02	3.20	1.19	0.96	1.91
Europæisk Rusland	1870	1.09	3.04	0.61	2.90	1.61
Tydskland	1863—73	1.28	2.11	1.21	2.12	7.07
Østerrig og Ungarn	1871—73	1.04	1.37	0.80	1.30	2.99
Schweiz	1868	0.28	1.15	0.19	0.70	2.45
Holland	1873	0.50	0.89	0.45	1.07	5.06
Belgien	1873	1.61	1.22	0.25	1.62	4.08
Storbritannien og Irland	1873	1.43	0.03	1.31	2.38	1.14
Frankrige	1873	2.89	0.73	0.56	1.95	3.65
Spanien	1857	2.55	0.55	1.27	—	0.14
Portugal	1865	0.72	0.74	0.25	0.05	0.33
Italien	1865	1.41	0.12	0.31	—	0.39
Grækenland	1867	1.23	0.03	0.55	0.05	—
Europ. Tyrki uden Vasalstaterne	1868	1.66	0.41	1.03	0.12	—
Forenede Stater i Amerika	1873	2.44	0.13	0.28	2.35	0.92

Hvad Blandkorn og Erter angaar, maa man indskrænke sig til Norge og Sverige, begge for Tidsrummet 1871—75. Avlen af den første Kornsort udgjorde for disse Lande henholdsvis 0.40 og 0.43 Hektoliter pr. Individ, af Erter henholdsvis 0.05 og 0.13 Hektoliter.

Norges Indførsel af Kornvarer (formalede og uformalede) har i Femaaret 1871—75 gennemsnitlig udgjort 2,676,909

Hektoliter aarlig til en Bygværdi af omtrent 3,340,000 Hektoliter. Ved Siden heraf er der imidlertid foregaaet nogen Udførsel, navnlig af Havre, som gennemsnitlig i Femaaret har udgjort 147,000 Hektoliter til en Bygværdi af 93,000 Hektoliter. Indførselens Overskud over Udførselen bliver saaledes 3,247,000 Hektoliter Byg. Lægges hertil den for Femaaret beregnede Avl af Korn og Poteter, der efter Fradrag af Udsæden udgjorde 5,904,000 Hektoliter Byg, og fradrages hvad der er forbrugt til Brændevins- og Øl-Produktionen med omtrent 360,000 Hektoliter Byg, bliver der tilbage for det øvrige Forbrug omtrent 8,790,000 Hekto-

*) Herved betegnes efter det ovenfor Nævnte Forholdet mellem Avlingen i Aaret 1865 og Aarene i det nærmest foregaaende Tidsrum paa den ene Side og paa den anden Side Avlingen i Femaaret 1871—75.

liter Bygværdi, hvilket efter en Middelfolkemængde for sidste Femaar af 1,770,000 Mennesker giver et Forbrug af 4.97 Hektoliter pr. Individ, deri indbefattet, hvad der af Korn og Poteter er medgaaet til Kreaturføde. For Femaaret 1861—65 blev Forbruget pr. Individ beregnet til 4.67 Hektoliter.

Med Udgangspunkt i foranstaaende Tal som Maalestok for Landets Kornproduktion og Kornindførsel, kommer man til det Resultat, at den indenlandske Produktion i Femaaret 1871—75 udgjorde 64 Procent og Indførselen 36 Procent af det hele Forbrug. Ved Udgangen af 1855 ansloges derimod Forholdet til henholdsvis 75 og 25 Procent.

I Tabel 16 finder man sammenstillet en Opgave over de paa Produktionsstederne gjældende Priser paa de forskellige Kornsorter og Poteter i Aarene 1866—75. Idet man ved Siden heraf benytter endel ældre Kilder, hidsættes følgende Oversigt over Markedspriserne pr. Tønde for de 4 vigtigste Sædarter fra og med Aaret 1861.

	Rug.	Byg.	Havre.	Poteter.
1861	18.48	16.04	9.96	5.88
1862	19.04	15.44	9.12	4.76
1863	18.00	15.16	8.44	4.72
1864	16.60	14.00	8.20	4.72
1865	15.24	13.76	8.12	4.44
1866	17.09	14.87	8.92	5.28
1867	19.43	16.48	9.32	5.77
1868	23.57	18.96	10.82	6.73
1869	20.26	17.50	10.47	5.09
1870	17.46	15.04	9.26	5.10
1871	17.22	14.91	9.02	4.44
1872	16.78	14.56	8.77	4.49
1873	17.27	15.57	9.13	4.93
1874	19.30	17.35	9.73	5.73
1875	17.69	17.10	9.96	6.43

Som man ser, havde Markedspriserne i Begyndelsen af denne 15-aarige Periode en jævnt nedadgaaende Bevægelse, der varede indtil Aaret 1865. Fra nu af indtraadte en rask Stigning, som naaede sit Høidepunkt i 1868. Herefter indtraadte igjen et Prisdald indtil 1872, fra hvilket Aar man iagtager en ny Stigning, der for Rugens og Byggets Vedkommende naaede Culminationspunktet allerede i 1874, medens Priserne paa Havre og Poteter endnu i 1875 var opadgaaende.

Ved Hjælp af de i Tabellerne 15 og 16 indeholdte Data har man udført en Beregning over Korn- og Potetesavlingens Bruttoværdi (o: Udsædens Værdi medregnet) i Gjennemsnit for Femaaret 1871—75 efter de paa Produktionsstederne gjældende Priser, hvilken Beregning vil findes meddelt i Tabel 17 for Riget og dets Dele ligened til de enkelte Herreder.

Herefter udgjorde den samlede Værdi af den indenlandske Produktion:

Hvede	1,616,241 Kr.
Rug	4,270,740 —
Byg	17,494,301 —
Blandkorn	5,870,239 —
Havre	19,912,171 —
Erter	1,127,569 —
<hr/>	
Ialt Korn	50,291,261 Kr.
Poteter	26,132,175 —
<hr/>	
Tilsammen	76,423,436 Kr.

Fordeler man denne Værdi paa Rigets hele Folkemængde, udkommer en gennemsnitlig Bruttoværdi af 42.2 Kr. pr. Indbygger. Det siger sig imidlertid selv, at der i denne Henseende hersker en meget stor Forskjel imellem de enkelte Dele af Landet, og det paa en saadan Maade, at ethvert Distrikts Forholdstal indtil en vis Grad kan betragtes som Maalestok for den større eller mindre Betydning, Agerbruget sammesteds har som Næringsvei; dog maa herved bemærkes, at afsidesliggende Distrikter af den Grund opnaa en større Værdi, end de ellers vilde have erholdt, at Priserne just paa Grund af Beliggenheden ere høie. Ordnes Amternes Landdistrikter efter Størrelsen af denne Gjennemsnitsværdi pr. Indbygger, faar man følgende Række:

Landdistrikterne amtsvis.	Gjennemsnitsværdi i Kr. pr. Indbygger.
Smaalenene	82.5
Hedemarken	74.3
Jarlsberg og Laurvik	68.4
Akershus	66.1
Nordre Trondhjem	64.0
Kristians	63.4
Buskerud	56.2
Stavanger	51.0
Bratsberg	49.8
Lister og Mandal	47.8
Romsdal	46.5
Søndre Trondhjem	44.3
Nordre Bergenhus	40.7
Nedenæs	36.3
Søndre Bergenhus	30.9
Nordland	26.7
Tromsø	19.3
Finmarken	3.5

Blandt Fogderierne er Gjennemsnitsudbyttet størst i Hedemarken (118.5), Rakkestad (95.9), Toten (84.5), Øvre Romerike (80.9) og Ringerike (80.0), mindst i Nordre Østerdalen (15.3), Lofoten og Vesteraalen (12.8), Alten (9.6), Sætersdalen (6.4) og de øvrige finmarkske Fogderier (2.6—0).

For Herredernes Vedkommende skal man indskrænke sig til at henvise til Tabel 17.

Tabel 18 indeholder Beregninger over den gennemsnitlige Udsæd og Avl pr. Maal Jord af de forskellige

Kornsorter og Poteter for de to Femaar 1866—70 og 1871—75. Man hidsætter deraf følgende Oversigtstabel for det hele Rige, idet Tønder er omgjort til Hektoliter efter det ovenfor nævnte Forhold og Maal til Hektar efter Forholdet: 1 Maal Jord = 0.098 Hektar.

	Gjennemsnitlig Udsæd pr. Hektar:	
	1866—70.	1871—75.
Hvede	2.84 Hektol.	2.69 Hektol.
Rug	2.13 —	1.99 —
Byg	3.83 —	3.40 —
Blandkorn	4.82 —	4.40 —
Havre	5.96 —	5.25 —
Erter	3.26 —	2.98 —
Poteter	31.20 —	28.08 —

Det fremgaar heraf, at Udsæden i Løbet af det heromhandlede Tidsrum for alle Sædarter er aftaget i Tæthed.

Til Sammenligning med vore Nabolande hidsættes følgende Tabel, der for Sverige viser Gjennemsnittsudsæden i 1871—75 og for Danmark Middeltallet for Aarene 1871 og 1876. For Norge gjentages Tallene for Femaaret 1871—75.

	Gjennemsnitlig Udsæd pr. Hektar:		
	Norge. Hektol.	Sverige. Hektol.	Danmark. Hektol.
Hvede	2.7	2.4 { 2.6 *)	3.3
Rug	2.0		3.4
Byg	3.4	4.4 { 4.1 **)	3.5
Blandkorn	4.4		4.2
Havre	5.3	5.1	4.3
Erter	3.0	3.2	2.8
Poteter	28.1	16.7	20.2

Den for hele Riget gjennemsnitlige Avl pr. Hektar var ifølge Tabel 18:

	1866—70.	1871—75.
	Hvede	20.42 Hektol.
Rug	22.27 —	23.26 —
Byg	26.95 —	28.51 —
Blandkorn	32.34 —	34.75 —
Havre	33.90 —	36.62 —
Erter	16.59 —	19.43 —
Poteter	208.50 —	208.92 —

Denne Sammenstilling udviser, at den gjennemsnitlige Avl pr. Hektar for det hele Rige for alle Sædarters Vedkommende var større i det sidst anførte Tidsrum.

Man indtager ogsaa med Hensyn til denne Gjenstand en Tabel til Sammenligning med de to øvrige skandinaviske Lande. Tallene gjælde for Norges og Sveriges Vedkommende Femaaret 1871—75 og for Danmarks et Middelsaar omkring Aaret 1871 (kfr. den ovenfor citerede Statistique internationale de l'agriculture).

*) Höststråsäd. **) Vårstråsäd.

Gjennemsnitlig Avl pr. Hektar:

	Norge. Hektol.	Sverige. Hektol.	Danmark. Hektol.
Hvede	21.4	22.4 { 18.0	17.0
Rug	23.3		13.0
Byg	28.5	33.3 { 23.3	20.0
Blandkorn	34.8		?
Havre	36.6	26.0	?
Erter	19.4	14.4	14.0
Poteter	208.9	111.8	120.0

Angaaende Størrelsen af det til Korn- og Potetesavl m. V. anvendte Agerareal oplyser Tabel 19, at der i det hele Rige i 1875 var tilsaaet:

med Hvede	4,536 Hektarer
- Rug	14,837 —
- Byg	55,897 —
- Blandkorn	20,670 —
- Havre	90,628 —
- Erter	4,647 —

Ialt med Kornsaed	191,215 Hektarer
- - Poteter	34,879 —

Tilsammen 226,094 Hektarer

Deraf kom paa de enkelte Amter:

Smaalenene	25,815 Hektarer
Akershus med Kristiania	27,934 —
Hedemarken	26,287 —
Kristians	22,255 —
Buskerud	14,849 —
Jarlsberg og Laurvik	15,430 —
Bratsberg	8,885 —
Nedenæs	4,111 —
Lister og Mandal	5,190 —
Stavanger	10,932 —
Søndre Bergenhus med Bergen	7,336 —
Nordre Bergenhus	8,028 —
Romsdal	11,103 —
Søndre Trondhjem	11,753 —
Nordre Trondhjem	16,789 —
Nordland	7,145 —
Tromsø	2,156 —
Finmarken	96 —

Hele Riget som ovenfor 226,094 Hektarer

Lægger man hertil endvidere 1,147 Hektarer, der er opgivet som Størrelsen af det Areal, der i 1875 var tilsaaet med andre Rodfrugter end Poteter, faar man som Resultat, at Norges samlede Agerland skulde omfatte 227,241 Hektarer = 2,272 □ Kilometer (17.8 norsk □ Mil) eller $\frac{1}{140}$ af Landets hele Overflade. Da Antallet af selvstændige Jordbrug ved Udgangen af 1875 udgjorde omkring 137,700, kommer der i Gjennemsnit paa hvert Brug 1.65 Hektarer eller 16.8 Maal Jord.

Betragter man Forholdet mellem det dyrkede Areal og Værdien af den derpaa indvundne Avling (Tabel 17), kommer man til det Resultat, at den gennemsnitlige Bruttoafkastning af en Hektar var 338 Kroner, naar man tager det hele Land underét. Ordnes Amterne efter Afkastningens Størrelse, faaes følgende Række:

Landdistrikterne amtsvis.	Gennemsnitsafkastning pr. Hektar.
Finmarken	748 Kroner
Nedenæs	554 —
Lister og Mandal	524 —
Søndre Bergenhus	502 —
Tromsø	435 —
Nordre Bergenhus	435 —
Romsdal	427 —
Stavanger	385 —
Nordland	382 —
Bratsberg	374 —
Søndre Trondhjem	359 —
Hedemarken	332 —
Kristians	323 —
Nordre Trondhjem	300 —
Buskerud	299 —
Jarlsberg og Laurvik	283 —
Akershus	269 —
Smaalene	261 —

Denne temmelig overraskende Ordensrække lader sig for en væsentlig Del forklare ved det forskellige Forhold, hvori de to Hovedsædarter, Korn og Poteter, i de forskellige Landsdele er Gjenstand for Dyrkning. Sammenligner man nemlig paa den ene Side det til Korndyrkning anvendte Agerland med Udbyttet af Kornavlingen og paa den anden Side det med Poteter tilsaaede Areal med Værdien af Potetesavlen, saa vil man finde, at en Hektar Potetesland gennemsnitlig giver en Afkastning af 749 Kroner, medens det samme Areal, tilsaaet med Korn, ikke afkaster mere end 263 Kroner. Som Følge heraf, vil man i foranstaaende Række som Regel finde, at de Amter give det høieste Udbytte i Forhold til det dyrkede Land, hvor man hovedsagelig lægger an paa Potetesavl, medens omvendt de Amter staa lavest i Rækken, hvor Korndyrkningen er den overveiende. Til det omhandlede Forhold bidrager forøvrigt ogsaa den Omstændighed noget, at Priserne i de forskellige Landsdele ere saa ulige. Dette kommer saaledes navnlig tilsyne for de nordligste Landsdeles Vedkommende, hvor Priserne selvfølgelig staa meget høit. Forøvrigt maa det erindres, at der her alene er Tale om Bruttoafkast-

ningen, og at Produktionsomkostningerne i de forskellige Dele af Landet af flere Grunde ere meget forskellige.

Tabel 20 indeholder Opgaver over Antallet af de i Rigets Bygder ved Udgangen af 1875 anvendte Tærsk- og Høstemaskiner. Ifølge disse Opgaver, som dog ikke ere fuldstændige, specielt hvad Tærskemaskiner angaar, skulde der ialt findes 5,864 Maskiner af sidstnævnte Art, hvoraf 183 blev drevne med Damp, 5,103 med Vand og 578 med Vind. Det sees altsaa, at man savner Opgaver over den Klasse af disse Maskiner, der i de østlandske Bygder formentlig er den hyppigste, nemlig de, der drives ved Hestekraft. Derfor finder man ogsaa opgivet et forholdsvis lidet Antal Maskiner i alle Amter indtil Nedenæs, men særdeles mange for de vestenfjeldske Amter, hvor Drivkraften i Regelen er Vand eller (saaledes som navnlig i Stavanger Amt) Vind.

Af Høstemaskiner er der opgivet et Antal af 1,297, hvoraf 661 kombinerede Slaa- og Meiemaskiner, 605 enkelte for Slaat og 31 enkelte for Skur. Saagodtsom alle disse Maskiner fandtes i Amterne om Kristianiafjorden, samt i de oplandske og de to trondhjemske Amter. Det sees dog, at enkelte ogsaa havde fundet Indgang i de nordligste Landsdele.

Endelig vil man i Tabel 21 finde endel Opgaver til Belysning af Spørgsmaalet om Korn- og Potetesproduktions Tilstrækkelighed for Behovet i de forskellige Distrikter af Riget. Man har i saa Henseende delt Distrikterne i 3 Klasser, nemlig de, hvor Avlingen giver Overskud, de, hvor den er omtrent tilstrækkelig, og de, hvor den er utilstrækkelig i Forhold til Forbruget. Opgaverne udvise nu, at der af Rigets 456 Herreder falder følgende Antal paa hver af disse Grupper:

	Overskud.	Tilstrækkelig.	Utilstrækkelig.
Rugavling	19	21	416
Bygavling	64	87	305
Havreavling	93	129	234
Potetesavling	165	213	78

I Henseende til Erter fandtes 11 Herreder af første Klasse.

Nærmere Oplysning om, hvorledes hver af disse Grupper fordeler sig paa de forskellige Dele af Riget, findes i Tabellen, og man skal forsaavidt indskrænke sig til at henviser til denne.

Man slutter ogsaa denne Afdeling med en Oversigt over Ind- og Udførsel til og fra Riget af de vigtigste Agerbrugs- og Haveprodukter for Aarene 1871—79.

Indførsel af nedenstaaende Produkter.

Produkter.	Mængde- enheder.	Mængder.				Værdi i Tusind Kroner.					
		I Gjen- nemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.	I Gjen- nemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.
A. Agerbrugspro- dukter m. m.											
Alle Slags Kornvarer	100 Hektol.	26,769	31,571	39,084	34,506	30,981	32,565	36,987	44,090	33,726	32,245
Heraf Havre	—	143	83	188	325	186	81	55	118	164	93
Klid	100 Kilogram	153	3,559	73	185	127	2	36	1	2	1
Straa og Halm	—	113	2,082	4,713	412	90	0.4	10	19	2	0.4
Poteter	100 Hektol.	389	324	251	65	63	131	116	90	19	18
Potetesmel	100 Kilogram	1,198	4,246	3,986	4,041	1,679	33	119	112	113	47
Hø*)	—	2,652	29,460	27,920	3,800	1,071	20	295	279	34	8
Frø (især Græsfrø) undt. Hampe- og Linfrø	—	1,876	2,839	2,895	1,939	1,524	150	227	232	155	122
Vikker	Hektoliter.	2,246	2,801	4,645	2,193	344	26	32	54	25	4
Hampe- og Linfrø og desl. Lin	100 Hektol. 100 Kilogram	850 2,818	1,035 730	1,134 3,377	1,243 1,207	1,061 3,547	1,309 284	1,489 92	1,713 304	1,476 97	1,251 284
Linkager	—	—	3	98	53	6	—	0.1	2	1	0.1
Oliekager	—	13	31	233	266	1,026	0.2	0.4	3	3	12
B. Haveprodukter.											
Levende Træer, Buske og Planter*)	100 Kilogram	644	570	698	643	640	26	23	28	26	26
Levende Blomster*)	—	87	161	107	100	174	14	26	17	16	28
Æbler og Pærer	Hektoliter.	2,466	1,098	5,479	8,479	4,801	35	16	79	110	67
Hovedkaal	1,000 Stkr.	132	179	193	290	202	21	29	31	46	32
Almindelig Humle	100 Kilogram	1,667	1,334	2,284	1,846	1,278	522	1,067	754	480	511

Udførsel af nedenstaaende Produkter.

Produkter.	Mængde- enheder.	Mængder.				Værdi i Tusind Kroner.					
		I Gjen- nemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.	I Gjen- nemsnit 1871—75.	1876.	1877.	1878.	1879.
A. Agerbrugspro- dukter m. m.											
Alle Slags Kornvarer	100 Hektol.	1,526	1,676	538	714	1,702	924	1,196	508	559	1,081
Heraf Havre	—	1,473	1,577	419	540	1,578	838	1,021	301	311	884
Affaldsmel	100 Kilogram	10,685	13,545	11,705	9,439	12,485	95	163	129	85	112
Straa og Halm	—	51	—	—	—	—	0.2	—	—	—	—
Poteter	100 Hektol.	53	1	1	7	177	22	0.4	0.5	2	53
Potetesmel	100 Kilogram	10	4	6	5	99	0.3	0.1	0.2	0.1	3
Hø	—	3,229	1,599	—	154	3,215	19	16	—	1	19
Frø (især Græsfrø)	—	6	—	—	1	1	0.4	—	—	0.1	0.1
Lin	—	—	—	89	3	—	—	—	7	0.2	—
Lin- og Rapsmel	—	296	869	1,364	346	254	6	17	26	7	5
Linkager	—	27,450	15,301	43,546	41,319	32,787	478	300	801	744	590
Oliekager	—	2,161	252	100	2,949	3,310	30	4	1.5	44	50
B. Markfrugter.											
Karve	Hektoliter.	5,610	3,027	4,925	5,591	5,830	119	92	142	141	128
Bær	—	195	295	142	221	152	1	3	1.5	2	1.5

*) Opgaverne lyde oprindelig alene paa Værdi, men Vægten er i det stat. Bureau beregnet efter et gennemsnitligt Forhold.

III. Sammenligning mellem Husmænd og andre Samfundsklasser, navnlig Gaardbrugere, i Henseende til Fædrift og Agerbrug.

Angaaende Husmandsklassens Andel i Landets hele Kvæghold og Agerbrug samt de enkelte Husmænds gennemsnitlige Eie af Kvæg og deres Agerlodders Størrelse m. V. har Sekretær Mohn i 1ste Nummer af „Norsk Retstidende“ for 1880 udført endel Beregninger, der ere byggede dels paa nærværende Tabelværk, dels paa særskilte Opgaver fra 56 Herreder i Riget, som kunne antages at give et for samtlige Bygder temmelig sikkert Udslag, da der som Grundlag er udvalgt 1 Herred fra hvert Fogderi, og det med specielt Hensyn til, at Husmandsklassen for hvert enkelt Fogderis Vedkommende i Henseende til Talrigbed ligeoverfor Gaardmandsklassen indtager et Gjennemsnitsstandpunkt. Under „Husmænd“ er overalt saadanne Personer indbefattede, som ved Siden af sin Husmandsbedrift havde et Erhverv, der maa ansees som det væsentligste for dem. Lignende er Tilfældet med „Gaardbrugere“. Efter de Opgaver, som i nævnte Arbeide ere leverede, skulle vi her meddele nedenstaaende Sammenligninger.

For at begynde med Fædriften, hidsætte vi efter Sekretær Mohns Afhandling nedenstaaende Opgaver over Værdien af den hele Husmandsklasses Kreaturbesætninger og Værdien af samtlige Kreaturbesætninger i Landdistrikterne i Aaret 1875 samt Procentforholdet mellem begge. Rensdyr medtages ikke.

Kreatur-slags.	Værdien af Husmandsbesætningerne. Tus. Kr.	Værdien af samtlige Kreaturbesætninger. Tus. Kr.	Altsaa udgjorde de første i Procent af de sidste.
Heste . . .	1,190	49,302	2
Storfæ . . .	7,874	74,429	11
Faar . . .	2,045	14,268	14
Gjeder . . .	520	2,739	19
Svin . . .	442	4,473	10
Sum . . .	12,071	145,211	8.3

Husmandsklassen skulde herefter ved Udgangen af 1875 besidde omkring $\frac{1}{12}$ af den hele Kreaturstyrke, ansat i Værdi efter de da gjældende Priser.

Da Husmandsklassen ved ovennævnte Tidspunkt talte ca. 60,000 til Klassen hørende Hovedpersoner (Familie altsaa ikke medregnet), kom der ifølge det Anførte paa hver Husmand i Gjennemsnit en Kreaturværdi af 200 Kr.

Paa andre Samfundsklasser, der selvfølgelig for den langt overveiende Del bestaa af Gaardbrugere (herunder indbefattet Leilendinge og Forpagtere og Personer i lignende Stilling), faldt efter ovenstaaende Tabel en samlet Kreaturværdi af 133,140,000 Kr. Dividerer man denne

Sum med Antallet af Gaardbrugere, der androg til omkring 136,000, skulde hver enkelt Person af denne Klasse i Gjennemsnit besidde en Kreaturværdi af 987 Kr. Da der imidlertid, som ovenfor antydtes, dog altid er endel Personer udenfor Gaardbrugerstanden, som besidde Kvæg, er nysnævnte Sum noget for høi som Maalestok for en Gaardbrugers gennemsnitlige Kreaturbesiddelse. Den kan maaske nærmest sættes til 900 Kr. eller til $4\frac{1}{2}$ Gang saameget som en Husmands Kreaturværdi.

Hvad Agerbruget angaar, indeholder tidnævnte Arbeide for Landdistrikterne i Aaret 1875 følgende Sammenstilling: *)

Kornsorter og Poteter.	Husmandsklassens Agerareal. Hektarer.	Det hele Agerareal. Hektarer.	Det første i Procent af det sidste.
Hvede	225	4,566	5
Rug	641	14,997	4
Byg	5,207	56,756	9
Blandkorn	2,855	21,074	14
Havre	7,378	92,202	8
Ialt Korn	16,306	189,595	9
Poteter	4,927	35,326	14
Tilsammen	21,233	224,921	9.4

Hovedresultatet bliver altsaa, at Husmandsklassen besidder og bruger omkring $\frac{1}{11}$ af Landets hele Agerareal, og det fortrinnsvis saadant, som er tilsaat med Blandkorn og Poteter.

Ifølge det Oplyste kom der i Middeltal paa hver Husmand et Stykke Agerland, stort 35 Ar (= 3.5 Maal). Paa de øvrige Samfundsklasser falder efter ovenstaaende Tabel et Agerareal af 203,688 Hektarer, hvilket divideret, som ovenfor, med det hele Gaardbrugerantal, giver som Resultat 150 Hektarer for hver Person. Da der dog, i Lighed med hvad der er Tilfældet med Kreaturholdet, findes endel Personer, der besidde smaa Agerlapper, men som hverken høre til Gaardbruger- eller Husmandsklassen, er ogsaa Summen 150 Hektarer en Smule for høi, naar der spørges om Gaardbrugernes gennemsnitlige Agerland. Imidlertid synes saameget sikkert, at en Husmands Agerjord overhovedet kan sættes til $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{5}$ af en Gaardmands, altsaa et Forhold, der temmelig nøie svarer til Værdien af Kreaturholdet pr. Individ af de samme Klasser. I Henseende til Detaillerne ved de omhandlede Oplysninger, saasom om Forholdet mellem de forskjellige Landsdele, samt til de øvrige Opgaver, som forefindes i det anførte Arbeide, maa man henvisse til dette selv.

*) Erter og andre Kornsorter end Poteter ere her udeladte, da de overhovedet spille saa liden Rolle. Da Opgaverne kun ere omtrentlige, har man her beregnet 1 Maal Jord til $\frac{1}{10}$ Hektar.

Nærværende Indledning saavel som Tabelværket er udarbejdet af Sekretærene J. N. Mohn og B. Strøm.

Kristiania den 24de Juni 1880.

A. N. Kiær,

Direktør for det statistiske Centralbureau.

